DOROMB

Közköltészeti tanulmányok
1.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

RECITI
Budapest • 2012

Készült az OTKA 104758. sz. pályázat támogatásával
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti,* az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Felelős kiadó: az MTA BTK főigazgatója
Borítótervezés, tördelés, képszerkesztés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Pannónia Print Kft.

Nro. 32.

Hol vagytok Pegaſus, Parnaſſus leányi
Mulatozó Muzsák, Apolló' húgái,
Legyetek ſzívemnek meg-vígaſztalóji
El-múltt örömimnek viſzſza térítőji.

Nem kérem töletek Tullius' bölts nyelvét,
Sem vitéz Hektornak bátor, 's mérélz ſzívét,
A'vagy Achillesnek vagdalkozó kezét,
Tsak egyedül kérem ſzívemnek örömét.

Rújdosó erdőkön, kietlen mezőkön
Nints meg-maradálon ſem hegyen, ſem völgyön,
Mint a' könyű labda a' jádzó' kezében,
Szinte úgy van él'tem habok' tengerében.

Nro. 1.

Öſztön a' barátságos mulatságra.

Jer, kit mérges gondok rágnak,
Bú felejtésére,
Ez ártatlan mulatságnak
Ébreſztő helyére;
Itt örvendezhetz,
Itt zengedezhetz
Barátid' koſzorújában,
És ſzíves Társaságában
Kedved ſzerént vígadhatz.

Jer, kit a' ſors üzöbe vett,
Kit Pandóra kerget,
Az ſrígyek' nyelve hány, vet,
'S Nevedre hint mérget:
Itt nints, a' ki árt,
Vagy kívánjon kárt;
Hanem minnyáján egy ſzívvel,
Barátságoſsal, és hívvel
Kettöztettyük kedvünket.

Jer, kit a' ſzerelem próbál,
'S kínnyaidra vigyorog;
Puſzta reménységgel táplál,
'S rab ſzíjjadra húnyorog:
Tedd-le bilintsed,
Légyen bár kintsed;

Hadd nyugodjon fáratt ſzíved,
Talán majd meg-hódol híved;
Itt ſebedre öntheta ír.

Te-is Bölts, ki könyveidnek
Közepette járſz, kélſz,
'S gondolkodó ereidnek
Íjját meg-ne rontsd, félſz;
Hadgy egy kis időt,
Úgy véſz új erőt;
'S ha van elméd háborúban,
Mulaſs e' ſzép koſzorúban,
'S hidd-meg, új életbe lépſz.

Nro. 2.

A' Barátságról.

Az őſzinte Barátság
Egy ritkán termő kints;
Mert ez ollyan Buzgóság,
A' minél ſzebb, 's jobb nints;
Ez tartya az életet,
Az emberi Nemzetet;
Nó tehát,
Rajta hát,
Éllyen a' Barátság!

Éllyen a' ſzent Barátság,
Az a' ſzép Illenség;
Kinél a' ſzín Alnokság,
'S tsoda ékelenség;

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Az első magyar lírai antológia: a váci *Énekes Gyűjtemény* (1799, 1801, 1803, 1823)*

Mezei Márta emlékére

A XVIII. század végi Magyarországon megszaporodnak az egyszerzős (időnként posztumusz) lírai verseskötetek. Több költő műveinek együttes megjelenései viszont – az episztolákat nem számítva – inkább a bontakozó folyóiratokhoz, az irodalmi közélet műhelyközösségeihez köthetők. Az irodalomtörténet-írás érthető okokból a szerző fogalmának korabeli átalakulásaira összpontosít, s talán ezért szentelt kevés figyelmet egy alapvető, korai verses antológiának.

A váci *Énekes Gyűjtemény*ről eddig főként a folklorisztika szakirodalmában olvashattunk. A kiadványcsoport újszerűségéről már Kultsár István említést tett egyik híres programírásában (1811):

> Igen kívánatos dolog volna, az ilyen,[1] a köznép hangján írott énekeket összegyűjteni, és közönségessé tenni. Ezt már elkezdte a Vácon készült Énekes Gyűjtemény, de ennek is csak két csomója jött ki.[2]

Erdélyi János szintén átvett néhány szöveget *Népdalok és mondák* gyűjteményébe (1846–1848). Előszavában már árnyalni próbálta a kérdést:

> A magyar népköltemények gyüjtésének gondolata nem uj, de fájdalom, nem is régi. Énekes gyüjteményeket ismerünk, minő 1803-ból a váczi, mellynek előszavában emlékezet vagyon egy, 1799-ben készült és megjelent gyüjteményről. Ez utolsót nem ismerem, de mennyiben a kezem között levő annak folytatása vagy

* Készült az OTKA 104758. sz. pályázat keretében, az MTA Bolyai János Ösztöndíj támogatásával. Előzetes összefoglalás a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* szócikkében (XII, 255–257.). Ez úton mondok köszönetet Forró Katalin (Vác), Violáné Bakonyi Ibolya (Csurgó), Kakasy Judit (Bp., ELTE EK), Hidvégi Violetta (Fővárosi Levéltár), valamint az OSZK Kézirattár és Kisnyomtatványtár és az MTAK Mikrofilmtár dolgozóinak segítségéért.

1 A *Híres Buda vára alatt* kezdetű allegorikus versre utal, amelyet ugyanitt közölt.

2 *Hazai és Külföldi Tudósítások* (1811), II. 83. Az 1823. évi felújított kiadásról ugyancsak hírt adott (l. alább).

utánzása lehetett, a mi szempontunkból tekintve, – nem igen sokat ért, mivel a benne megjelent dalok minden egyéb voltak mint népdalok.[3]

Szórványos említések (például Karcsú Antal Arzén váci várostörténete) után tudományos szempontból elsőként Sebestyén Gyula ismertette a sorozatot 1913-ban.[4] Neki köszönhetjük a kiadástörténet részletes feltárását és az 1803. évi előszó közlését. Főként az 1799-es őskiadás népköltészeti adalékaival foglalkozott, hiszen „…a népköltési gyüjtések kiadása terén a váczi Énekes Gyüjteménynek éppen az 1799-ki mellőzött Első Darabja volt nálunk a vásári ponyva apró füzeteitől független első nagyobb kísérlet".[5] Ő is felrótta az egykori szerkesztőknek, hogy mennyire kevés népdalszerű szöveget adtak közre. Az 1803. évi előszó[6] viszont – a korai Herder-recepció nyomán, Révai Miklóshoz hasonlóan – egyáltalán nem népdalokról beszélt, csupán általánosságban az énekelt költészet gyöngyszemeiről. Látni fogjuk: a kiadvány ennek a dalterméseknek sem a legalsó, oralitáshoz közeli repertoárjából válogatott. Néhány, itt kiadott közköltészeti alkotáson túl ugyanis mindenekelőtt a népszerű(síteni vágyott), éneklésre alkalmas magyar műköltészet aranyalbumának szánták.

Az *Énekes Gyűjtemény* kutatásában a fentiek hangsúlyozása ellenére később is a folklorisztika szempontjai maradtak túlsúlyban, holott e forrás épp innen nézve a legkevésbé beszédes. Erre már Horváth János figyelmeztetett rövid, de adatokban gazdag jellemzésében, ahol számos vers szerzőjét azonosította.[7] A kötetek filológiai adatait, közköltészeti vagy Csokonai-konkordanciáit apránként feldolgozták a különböző kritikai kiadások,[8] s néhány fontos mondat is fel-felbukkant a szakirodalomban, főként Mezei Márta tollából.[9] Mindenütt kiemelik,

3 *Népdalok és mondák,* A Kisfaludy-Társaság megbizásábul szerk. és kiad. Erdélyi János, Pest, 1846–1848, I, V.

4 Sebestyén Gyula, *A váczi Énekes Gyüjtemény,* Ethn, 24(1913), 104–114.; Uő, *A váczi Énekes Gyüjtemény 1799-ki Első Darabjának egyik irodalmi forrása,* Ethn, 27(1916), 315–316.

5 Sebestyén, *i. m.* (1913), 107.

6 Részletesen l. alább!

7 Horváth János, *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig,* Bp., Akadémiai, 1978$_2$, 96–98.

8 *Arany János népdalgyűjteménye,* közzéteszi Kodály Zoltán, Gyulai Ágost, Bp., Akadémiai, 1952; *Ötödfélszáz énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyüjteménye az 1813. évből,* s. a. r. Bartha Dénes, Kiss József, Bp., Akadémiai, 1953; *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei: Kritikai kiadás,* főszerk. Szilágyi Ferenc, Szuromi Lajos, Debreczeni Attila, Bp., Akadémiai, 1979–2012 (a továbbiakban: CSÖM); 4. *Közköltészet 1: Mulattatók,* s. a. r. Küllős Imola, mts. Csörsz Rumen István, Bp., Balassi, 2000 (Régi magyar költők tára, XVIII. század, 4; a továbbiakban: RMKT XVIII/4); *Közköltészet 2: Társasági és lakodalmi költészet,* s. a. r. Csörsz Rumen István, Küllős Imola, Bp., Universitas, 2006 (Régi magyar költők tára, XVIII. század, 8; a továbbiakban: RMKT XVIII/8).

9 Mezei Márta, *Dalköltészetünk a felvilágosodás korában,* ItK, 73(1969), 220–242, itt: 225; Uő, *Felvilágosodás kori líránk Csokonai előtt,* Bp., Akadémiai, 1974, 163–166. és másutt.

hogy a gyűjtemény alig közöl népköltészeti alkotásokat, s hogy főként a szanyi plébános, Nagy János versei dominálnak benne, de más egykorú szerzők munkái is megtalálhatók. Horváthnak van azonban egy elejtett félmondata, amelyre később még vissza kell térnünk:

> Minde gyüjtések csak átmeneti típusok az igazi népköltési gyüjtemény s a régi módi kéziratos énekeskönyvek között, mely utóbbiak szintén vegyest tartalmaztak ismert szerzőjű, *meg már gazdátlan énekeket*. Különbség közöttük a hagyománymentésnek sok esetben már világos tudata s szándéka.[10]

E tanulmány nem pótolhatja a téma monografikus feldolgozását, amelyet valaha Pogány Péter ígért: ez lett volna a váci nyomda ponyvatermékeiről szóló könyvének[11] folytatása. A kötet azonban nem készült el, Pogány hagyatéka ismeretlen helyre került, az *Énekes Gyűjtemény* pedig jó időre eltűnt a szakma látóköréből. Kerényi Ferenc volt az egyetlen kutató, aki újra felhívta a figyelmet az antológia körüli megoldatlan kérdésekre, például a szerkesztők személyét illetően. Markánsan jellemezte a repertoárt is – annak továbbélésével, színháztörténeti és lokális szempontjaival együtt.[12] Egyrészt tehát szükségesnek látom összefoglalni mindazt, amit a kiadványról a korábbi kutatások feltártak, illetve eloszlatni néhány félreértést, másrészt a felmerülő kérdések némelyikére is megpróbálok választ adni, illetve ötleteket a jövendő kutatóknak.

I. Kiadástörténet

Az antológia összesen négy változatban jelent meg, különböző években. Összefüggéseiket elsőként (s jórészt máig helytálló adatokkal) Sebestyén Gyula tárta fel. Az általa bemutatott példányokon kívül sajnos továbbra is csak egy-kettőt ismerünk.

1) ÉNEKES Gyüjtemény. Első darab. [1799]
2) Második darab. [1801]

A két „darab" tudomásunk szerint csak egybekötve maradt fenn, de egyik kötetrész címlapja sem árul el többet a puszta címnél; a 2. egység MUTATÓ-

10 Horváth J., *i. m.,* 98. Kiemelés tőlem.
11 Pogány Péter, *Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (1770–1823),* I, *Vásári ponyvairatok,* Bp., MTA Irodalomtörténeti Intézete – Akadémiai, 1959 (Irodalomtörténeti Füzetek, 24).
12 Kerényi Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867),* Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002 (Előmunkálatok Pest megye monográfiájához, 3), 236–241.

ÉNEKES
Gyüjtemény.
Elsö Darab.

ÉNEKES
Gyüjtemény.
Második Darab.

A

ÉNEKES
GYŰTEMÉNY.

ELSŐ DARAB.

VÁTZON;
Máramarosy Gottlieb Antal' költségével. 1803

ÉNEKES
GYŰJTEMÉNY.

ÖSZVE-SZEDEGETTETETT
ÁRTATLAN MÚLATSÁGÁRA
AZ
ÉRZÉKENY SZÍVEKNEK
KEDVEKÉRT
EZER NYÓLTZ-SZÁSZ HUSZON-HARMADIK
ESZTENDŐBEN.

Első Darabb.

VÁTZON,
Marmarossi Gottlíb Antal' és Ruttkay Gábor
Betüivel és költségével.

KÖNYV-TÁRA

Az *Énekes Gyűjtemény* négy kötetének címlapja
(felső sor: a keltezetlen 1799. és 1801. évi kiadás; alsó sor: az 1803. és 1823. évi kiadás)

TÁBLÁjának végén is mindössze a VÁTZON. feliratot találjuk. Lehetséges, hogy 1799-ben valóban kinyomtatták az *Első darab*ot, de – talán üzleti okokból – megvárták a folytatást, s csak együtt hozták forgalomba. Ezt bizonyíthatja, hogy a két kötet(rész) repertoárjában egyáltalán nincs átfedés, s eltérő szerkesztői elveket tükröznek. Az *Első darab* 76 éneke a kezdősorok betűrendjében követi egymást, a *Második darab* 95 verse viszont megkomponált, tematikus csoportokat alkot. Így nem tűnik valószínűnek, hogy pontosan egy időben készültek volna, ugyanakkor bizonyára összehangoltan. Keltezésük egyébként Sebestyén okfejtésén alapul; sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudjuk. Az 1799-es dátum biztosabbnak tűnik, hiszen erre utal az 1803. évi edíció bevezetője, majd ennek nyomán Erdélyi János előszava is, bár ő nem ismerte az ősváltozatot. Kultsár István „két tsomó"-t említ, márpedig *Második darab* csak ebben a kiadásban szerepel. Az 1801-es datálás egy itt közölt dalra vezethető vissza: *Ezer nyóltz ſzáz Eſztendőben a' végén;* nem lehet korábbi ennél sem a dal, sem annak kiadása.[13]

Sebestyén ennek a kettős kiadásnak csak sárospataki példányát ismerte (QQ 220 a–b). Az ELTE Egyetemi Könyvtárban két hibátlan, possessorbejegyzés nélküli példányt is őriznek (Hd 649. és Hd 1340; egyikükről már Petrik Géza bibliográfiája tudósított).[14] Az Országos Széchényi Könyvtár csonka ikerpéldányára Kerényi Ferenc hívta fel a figyelmet. Ebben több helyütt Csizmadia György nevét olvashatjuk.[15] Az OSZK 1967-es évkönyve is erről számol be mint új gyarapodásról; valamilyen oknál fogva 1792-re datálja a kötetpárt.[16] A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár példánya a Szűry-gyűjtemény része volt (SZ 2541).

3) ÉNEKES GYŰTEMÉNY. Első darab. VÁTZON, Máramaroſsy Gottlieb Antal' költségével. 1803. – Borítóképe: stilizált ógörög kithara olajágakkal.[17]

A két korábbi „darab" repertoárját kombináló új változat nem oszlik fejezetekre. Előszó került viszont a kötet élére, amely utalást tesz a jövőbeli folytatásra. Erdélyi János csak ezt a kiadást ismerte;[18] az általa használt példányt Kelecsényi Józseftől kapta.[19] (Az általa beküldött egyik – elkallódott vagy máshova beosztott – kézirat könyvtári címlapján ez áll: „7 kötet népdal, közte váci daloskönyv

13 Sebestyén, *i. m.* (1913), 105.

14 Az EK Hd 1340. jelzetű példányban Pest város könyvtárának 1850-es pecsétje is látható; nyilván ennek jogutódja, a Fővárosi (Szabó Ervin) Könyvtár adta át az EK-nak.

15 OSZK 815.549. Kerényi, *i. m.,* 237.

16 OSZK Évkönyve 1967, 11.

17 Holl Béla, *A kétszáz éves váci könyv (1772–1972)*, Bp., Magyar Helikon, 1973, 64; tévesen az 1823-as kiadás címleírásal.

18 Sebestyén, *i. m.* (1913), 104; Kerényi, *i. m.,* 237.

19 *Népdalok és mondák…, i. m.,* I, V., jegyzetben.

Kelecsényi Józseftől".[20]) Ez valószínűleg azonos az MTA Könyvtárának példányával. Az OSZK teljes példánya 1927-ben került őrhelyére.[21] Sebestyén állítása szerint a Nemzeti Múzeum könyvtárában (a mai OSZK-ban), az aprónyomtatványok között is található egy csonka, mindössze az első ívet tartalmazó töredék.[22] Egy csaknem hiánytalan változatot őriz viszont Csurgón a Református Kollégium könyvtára,[23] Sárközy István bejegyzéseivel. A Petőfi Irodalmi Múzeum példánya[24] szintén hiánytalan; sajnos nincs benne possessorbejegyzés, levélszámozását kézzel, ceruzával pótolták. Nem hagyatékként került a múzeumba, hanem Pasztinszky Miklóstól vásárolták 1969-ben. Egy 2011. áprilisi árverési katalógusban ugyancsak felbukkant egy ép példány, Magyary-Kossa Sámuel könyvtárának (Tápiószentmárton) pecsétjével, *Est Jo. Magyarij 1820.* possessorbejegyzéssel.[25]

> 4) ÉNEKES GYÜJTEMÉNY. Öszve-szedegettetett ártatlan múlatságára az érzékeny szíveknek kedvekért ezer nyóltz-száz huszon-harmadik esztendőben. Első Darabb. VÁTZON, Maramarossi Gottlib Antal' és Ruttkay Gábor Betűivel és költségével. (112 + [8] l.)[26] – A borítón Urania látható (a nyomda megszokott Múzsa-sorozatából), fekete körben, kezében távcsővel, jobbról éggömb.

Mint Sebestyén rávilágít, ez a kései variáns már nem áll kapcsolatban az 1803-assal, mivel – arról mintegy tudomást sem véve, előszavát is mellőzve – az 1801. évi *Második darab* szövegeit közli, azonos tipográfiai elrendezésben. Változtatás nélkül újraszedték a zavaros sorokat és a sajtóhibákat is.[27]

Az általam ismert példányok közül csak a Ráday Könyvtáré teljes;[28] a költészeti érdeklődéséről nevezetes, kéziratokat és ponyvákat gyűjtő Sebestyén Gábor tulajdona volt. A csonkítatlan példányt végiglapozva megbizonyosodhatunk arról, hogy talán egyszerűen elrontották a kilövést, így számos üres, nyomtatatlan oldal maradt az amúgy is igénytelen papírú kiadványban.

Az OSZK példánya csonka, csak az első hét ívet tartalmazza; ezt maga Sebestyén Gyula szerezte a Nemzeti Múzeumnak.[29] Az utolsó megkezdett szöveg

20 MTAK Irodalom 8r. 206/85.
21 OSZK 25.515/1803. A növedéknapló 1927-es dátummal rögzíti.
22 Nem sikerült megtalálnunk az évenkénti aprónyomtatvány-dobozok áttekintésekor sem.
23 Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium könyvtára, 7267. A kötetnek csak a címlapja hiányzik.
24 Jelzet: PIM Könyvtára A 4.629-P.
25 http://www.axioart.com/index.php?set_lang=en&op=live_item&id=818617&set_currency=USD . (2011. aug. 23.)
26 Pogány, *i. m.*, 179.
27 Sebestyén, *i. m.* (1913), 106–107.
28 Ráday Kvt. 2-19809.
29 Sebestyén, *i. m.* (1913), 106. Mai jelzete: 25.514/1823. A növedéknapló bélyegzője 1901-es.

a 88. sorszámú, *Honnan jöttél? Debreczenből* kezdetű csúfoló. A 35. oldal alján fontos kézírásos megjegyzést találunk: „Sárkőzi Mihályé ez az rű<t>kai Gábor tsinálmánynya vettem egy húszason vátzon Gotlib antaltol". Ruttkay Gábor a Gottlieb-nyomda üzleti válságának mélypontján, 1822-ben csatlakozott egykori mesteréhez, akit még Pestről ismert.[30] Gottlieb Antal 1823. március végén (talán 27-én) halt meg nagy szegénységben, s a kötetet valószínűleg a „Pálma-vasárnap" előtti szerdán, a négy nagy váci sokadalom egyikén[31] dobták piacra, hiszen a vásár némi reménnyel kecsegtethette a csődben lévő nyomdát. Ezt a kézírásos bejegyzés is megerősíti. 1823-ban Húsvét vasárnap március 30-ra esett, a vásárt tehát március 19-én tartották: ekkor Gottlieb Antal még életben volt, s akár személyesen részt vehetett az árusításban.

Vác helytörténeti monográfusa, Karcsú Antal Arzén érdekes módon eltérő címlappal idézi ezt a kiadást. „Hogy Plöszl Lipót 1823-ban másodmagával birta a nyomdát, bizonyitja a következő mű czimlapja: »Énekes gyüjtemény.« Öszveszedegettetett ártatlan mulatságára az érzékeny sziveknek kedvekért. Kiadta Ruttkay Gábor 1823-ban, Váczon. Nyomtattatott Plöszel Leopold és Compag. betüivel, Marmarosi Gottlieb Antal és Ruttkay Gábor költségével. A 125 lapra terjedő, 8-dr. kötet 95 társas és népdalt tartalmaz (…)".[32] Az általam ismert OSZK-beli és Ráday könyvtári példányok címlapján azonban semmi nyoma a Plöszl Lipótra vonatkozó sornak. A többi adat is arra utal, hogy egy teljes példány lehetett a kezében, hiszen az OSZK csonka exemplárja a 112. oldalnál megszakad, így sem a 95 énekről, sem az összterjedelemről nem árul el semmit. Márpedig Karcsú mindezt még Sebestyén Gyula cikke előtt írta, s ha tudomása lett volna a korábbi edíciókról, bizonyosan nem hagyja említés nélkül az 1801. évit, amely szinte pontosan megegyezik az 1823-assal. (Plöszl neve egyébként Kultsár István könyvismertetőjében is szerepel, l. alább.)

A kiadástörténet egyik bizonytalan pontját jelenti egy nyomtatványtöredék, amely – mint a megőrzője, Rumy Károly György kéziratos lapszéli jegyzetében olvashatjuk – egy azonosítatlan „Vátzi Kalendár."-ból származik. Rumy ezt a lapot egy ponyvafüzet társaságában illesztette be saját kéziratos gyűjteményciklusába.[33] A lap tetején nyomtatott fejléc: „Énekes Gyűjtemény' folytatása.", alatta a *Ketskemeti Tsárdában (Hallod-é te ſzolgáló)*[34] kezdetű ivónóta olvasható, majd lapalji *Más* őrszó után a túloldalon a *Honnan jöttél? Debretzenből* kezdetű csúfoló. E két szöveg 1801-ben és 1823-ban egymást követi (87–88. sz.). A bordal itt 10 strófából áll, s egy szakasz (a hajdani 8.) híján megegyezik az 1801-as, illetőleg 1823-as kötetbeli vál-

30 Pogány, *i. m.,* 56–59.
31 *Uo.,* 79–80.
32 Karcsú Antal Arzén, *Vácz város története,* Vácz, 1888, IX.
33 MTAK Irodalom 8r. 206/172/a, 60a–b.
34 RMKT XVIII/8, 23/V. sz.

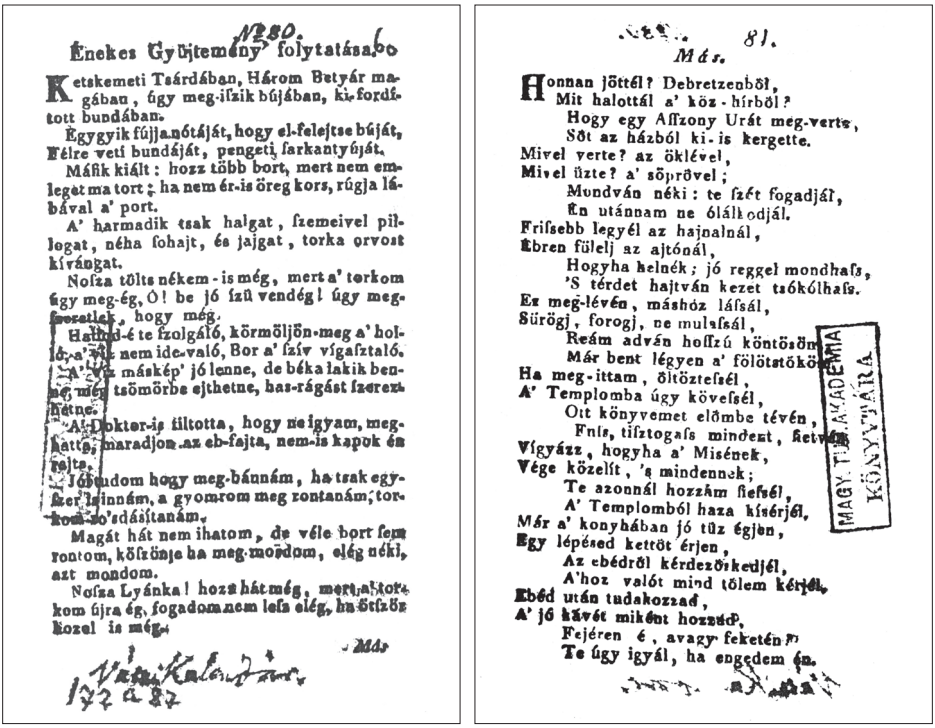

Énekes Gyűjtemény' folytatása.

Ketskemeti Tsárdában, Három Betyár magában, úgy meg-iſzik bújában, ki-fordított bundában.

Egygyik fújja nótáját, hogy el-felejtse búját, Félre veti bundáját, pengeti ſarkantyúját.

Máſik kiált: hozz több bort, mert nem emleget ma tort; ha nem ér-is öreg kors, rúgja lábával a' port.

A' harmadik tsak halgat, ſzemeivel pillogat, néha ſohajt, és jajgat, torka orvost kívángat.

Noſza tölts nékem-is még, mert a' torkom úgy meg-ég, Ó! be jó ſzü vendég! úgy meg-ſzeretlek, hogy még.

Hallod-é te ſzolgáló, körmöljön-meg a' holló, a' víz nem ide-való, Bor a' ſzív vígaſztaló.

A' víz máskép' jó lenne, de béka lakik benne, még tsömörbe ejthetne, has-rágást ſzerezhetne.

A' Doktor-is tiltotta, hogy ne igyam, meghatta, maradjon az eb-fajta, nem-is kapok én rajta.

Jó tudom hogy meg-bánnám, ha tsak egyſzer is innám, a gyomrom meg rontanám, torkom ſo'sdáſítanám.

Magát hát nem ihatom, de véle bort ſem rontom, köſzönje ha meg-mondom, elég néki, azt mondom.

Noſza Lyánka! hozz hát még, mert a' torkom újra ég, fogadom nem leſz elég, ha ötſzör kozel is még.

Más

Váci Kalendár. 172 a 87

81.

Más.

Honnan jöttél? Debretzenből,
Mit halottál a' köz-hírből?
Hogy egy Aſſzony Urát meg-verte,
Söt az házból ki-is kergette.
Mivel verte? az öklével,
Mivel üzte? a' söprövel;
Mondván néki: te ſzét fogadjál,
Én utánnam ne ólálkodjál.
Friſsebb legyél az hajnalnál,
Ébren fülelj az ajtónál,
Hogyha helnék; jó reggel mondhaſs,
'S térdet hajtván kezet tsókólhaſs.
Ez meg-lévén, máshóz láſsál,
Sürögj, forogj, ne mulaſsál,
Reám adván hoſſzú köntösön,
Már bent légyen a' fölötstökön.
Ha meg-ittam, öltözteſsél,
A' Templomba úgy köveſsél,
Ott könyvemet elömbe tévén,
Fnis, tiſztogaſs mindent, ſietvén.
Vígyázz, hogyha a' Misének,
Vége közelít, 's mindennek;
Te azonnál hozzám ſieſsél,
A' Templomból haza kiſérjél,
Már a' konyhában jó tüz égjen,
Egy lépésed kettöt érjen,
Az ebédről kérdezöskedjél,
A'hoz valót mind tölem kérjél.
Ebéd után tudakozzad,
A' jó kávét miként hozzad,
Fejéren é, avagy feketén?
Te úgy igyál, ha engedem én.

MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A Rumy Károly György gyűjteményében fennmaradt töredék

tozattal. A tördelés és a szöveggondozás azonban jóval igénytelenebb, mint a megjelent kötetben. Úgy tűnik, a váci nyomda a két kezdő „darab" között valamelyik kalendáriumában (1800, 1801, netán 1823?) ízelítőt közölt a készülő folytatásból.

Egy másik kétes hitelű adatunk is van. Török Károly a magyar találós kérdések történetének összefoglalásakor említést tesz arról, hogy a váci Énekes Gyűjtemény egyik ívén bibliai feladványokat közöltek.[35] Ezt nemigen tudom értelmezni, mivel az általam ismert példányokon nincs ilyesmi. Lehet, hogy Török egy kolligált példányt ismert?

35 Török Károly, *Csongrádmegyei gyüjtés,* Pest, Athenaeum, 1872 (Magyar Népköltési Gyűjtemény, 2), 499. Hivatkozza: Vargha Katalin, *Források és rendszerezési javaslat a 19. századi magyar találósok antológiájához = Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról,* szerk. Gulyás Judit, Bp., ELTE BTK Folklore Tanszék, 2008 (Artes Populares, 23), 13–57, itt: 25.

II. Kötetkompozíció

„…többek' kezébe, ajakira, és ſzívekbe…"

A gyűjtemény szerkesztőjéről vagy szerkesztőiről egyelőre semmilyen bizonyított adatunk sincs. Nem kizárt, hogy maga Gottlieb Antal állította össze az antológiát, bár ezt Holl Béla kétségbe vonta. Valóban: „A szerzők valamennyien kortársak, és verseik Gottlieb idejében másutt is napvilágot láttak."[36] Tévesen állítja azonban, hogy az 1803-as kiadás előszavának végén Gottlieb neve szerepelne. A programszöveg titkozatos aláírói: „Igaz ſzívű Hazafiak", bár a keltezés kétségkívül Vácra utal: „*Vátzon, Aprilis Hónapb.* 1803 *Eſztend.*", csupán a dalok beküldésére vonatkozó felhívás nevezi meg Gottlieb Antalt. Az 1823-os változaton Gottlieb neve mellett Ruttkay Gáboré is olvasható, de nem valószínű, hogy érdemben köze lett volna a kötetrend kialakításához, hiszen az megegyezik a 22 éve rögzített sorrenddel. Neve csupán a csőd szélén álló nyomda egyik új tulajdonosát jelzi – esetleg azért, mert ő kezdeményezte az újrakiadást a benne rejlő üzlet reményében. E vonatkozásban igaza lehetett: a hiánypótló antológiának még évekig nem volt méltó vetélytársa, majd csak a sárospataki diákok által kiadott *Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye* (1826; kibővítve 1834-ben, *Érzékeny és víg dalok* címmel).

Akár a közköltészeti, akár a szerzői alkotásokat tekintjük, fontos összefüggés (pontosabban annak hiánya!) olvasható ki a ponyvakultúrával. Bár a váci nyomda profiljába kétségkívül beleillett volna, ha kötetben is közli a ponyván már kiadott szövegeket, az ÉGY összesített repertoárjának csupán kis hányada jelent meg korábban vagy ez idő tájt ponyvakiadásban! A váci ponyvák repertóriumából (Prep)[37] az alábbi darabok tartoznak ide:

Apám ki volt, nem tudhatom	1799, 4. sz. = Prep 152.
Az igaz Messiás már eljött	1799, 3. sz. = Prep 153.
Árva szívem nyögésit	1801, 79. sz. = Prep 154.
Csipkebokor, kormos agyag énekemet énekeli	1799, 69. sz. = Prep 157–158.
Egy agglant van Gyöngyös táján	1799, 16. sz. = Prep 158.
Ne keress (~ Ha keressz) nálam állandóságot	1801, 56. sz. = Prep 161.
Minden az ég alatt mulandóság	1799, 49. sz. = Prep 168.

Még ha további (nem Vácott megjelent, ezért itt nem regisztrált) ponyvákon akadnak is párhuzamos szövegek – pl. *Hej, most élem világom; Tanuld, asszony, az uradat megbecsülni* stb. –, az összrepertoárhoz képest ezek mennyisége ele-

36 Holl, *i. m.*, 60–61. Közli az 1803. (64.) és az 1823. évi kiadás címlapjának fotóját is (63.), de felcserélt képaláírásokkal.

37 Pogány, *i. m.*, 151–175.

nyésző. Bár a szerkesztő személyének azonosítása sokat árnyalhatna a kis antológia értelmezésén, annyi már most is jól látható, hogy a ponyvaversek rétegén tudatosan túllépő, igényes közönségnek szóló válogatásként került a piacra.

A Horváth János által említett „gazdátlanság" nem a szövegek fölötti kontroll hiányát jelenti a közköltészet rendszerében. Kétségtelen, hogy a szerző, mihelyt átadta a kiadónak a versét, gyakorlatilag le is mondott róla, olyannyira ellenőrizhetetlen utakon hagyományozódott a továbbiakban. A szerző által még látott kiadás(ok) mellett így kerültek többségbe a nyomdászok és szerkesztők kénye-kedve szerint átalakított edíciók – de talán mégse rablókiadásnak nevezzük őket. Az anonimitás a korabeli folyóiratokban sem ritka: egyes írók rejtőzködő természetükre hivatkozva, mások az objektívabb kritika reményében közölték névtelenül munkáikat.[38] Nem vitás, hogy az archaikus, nyílt, „interaktív" szövegfogalom és a kialakuló újszerű, önvédelemmel élő, önmeghatározó szerző kategóriája feszül itt egymásnak. E két szempont találkozására a kéziratos hagyományban konfliktusmentes lehetőség nyílt. A váci *Énekes Gyűjtemény* ugyanezt a nyilvános, nyomtatott médiumba is beemelte, mondhatnánk: napfényre, nyilvánosságra hozta.

Azt, hogy a kiadványban nem jelölték meg a szerzőket, az 1823-as kiadás kapcsán Kultsár István is felrótta. A *Hazai és Külföldi Tudósítások*ban rövid ismertetést közölt róla, ahol épp ezt vetette az addigra már elhunyt kiadó, Gottlieb Antal szemére:

> Énekes Gyűjtemény. Öszveszedegetett ártatlan mulatságára az érzékeny szíveknek kedvekért. 1-ső darab, Váczon nyomtattatott Plötzl Leopold és Compagn. Betűivel és költségével 1823.
>
> Ezen Énekes Gyűjtemény azon szakaszokban megjelent Váczi kiadásokat követei, mellyek több esztendők előtt Maramarosi Gottlieb Antal, Váczi Könyvnyomtató által kiadattattak. Nem szándéka itt a' Kiadóknak új és válogatott énekekkel kérkedni, hanem a' czéljok az, hogy külömbféle munkákban megjelent, vagy irásban kezeken forgó mulatságos énekeket egybe gyűjtsék, és közönséges olvasásra elterjesszék. Minthogy az ilyen gyűjtemény által sok, külömben elveszendő, énekek is fenn tartathatnak, az igyekezet kedvezést érdemel, tsak azt óhajtanók, hogy a' mennyiben tudni lehet, a' következő darabokban az énekek Szerzőinek neveit is kijelentsék.[39]

38 Mezei Márta, *A kiadó „mandátuma",* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998 (Csokonai Könyvtár, 15), 24.

39 *Hazai és Külföldi Tudósítások,* 1823, Kisasszony hava (aug.), 134–135. Új kiadása Kultsár István, *Tudósítások és Hasznos Mulatságok (Válogatás a hazai és Külföldi Tudósítások, valamit a Hasznos Mulatságok cikkeiből),* vál., s. a. r., bev., jegyz. Buda Attila, Hidvégi Violetta, Kolozsvár, Kriterion, 2010 (Téka), 82.

A *mulatságos ének* kifejezést ne értsük félre: ekkoriban nem feltétlenül 'vidám költészet'-et jelent, sokkal inkább általánosságban az idő múlatására, vagyis magáncélú művelődésre szolgáló olvasni- vagy énekelnivalót.[40]

És lám: egy kissé sértett szerző ránk is örökítette panaszait az 1803-as kiadás csurgói példányában. Ennek tulajdonosa Sárközy István (Pálóczi Horváth Ádám sógora) volt, akinek ekkoriban szerte az országban énekelték *Sóhajtozik egy szép nimfa magában* kezdetű akrosztichonos dalát. Csokonai például erre a dallamra írta az *Énekeljünk Cipriának, drága kincs* kezdetű népszerű versét (már az 1799-es ÉGY-kötetben szerepelt). Sárközy az 1803-as előszó után egy girbegurba lapalji jegyzetben teszi szóvá először, hogy „Valahogy bele keveredett az én notam kozzűl az egy, tik. az 53dik ha nem egészlet a". A gyűjtemény 53. számmal kiadott verse valóban a *Sóhajtozik…*, a végén pedig újabb feljegyzés olvasható: „Sárközj István mp. mint a vers fejekből is ki tetszik – de magam versei közt is láttam nem tudom hogyan jutott ide."[41]

A négy – valójában három – kötet kompozíciója nem teljesen azonos. Az 1799-re datált *Első darab* (néhol pontatlan) betűrendes elrendezése mintegy elhárítja a tematikus komponálás terhét: leltárszerűen adja közre a 76 verset. Ennek kéziratos példái is előfordulnak a korszakban, a legismertebb a *Világi énekek és versek* (1800) című kézirat. A B. P. monogrammal fennmaradt, gondos küllemű gyűjteményt talán ugyancsak nyomtatásra szánták.[42]

Az őskötet szerkesztője viszonylag kevés forrásra támaszkodott. A repertoár zömét olyan költők művei alkotják, akiknek az 1780–90-es években jelent meg a kötetük (Révai Miklós, Nagy János, Péteri Takács József) vagy a posztumusz kiadásuk (Faludi Ferenc). Amade Lászlónak is egy közkézen forgó verse szerepel itt (*Nem gondolok szíveddel,* 57. sz.).[43] Tőle egyébként – a teljesen kimaradó Faludi-dalokhoz képest fontos újítás! – az 1801-es kiadás három új verset hoz, ráadásul egymástól csak kis távolságra; ezek bekerültek a későbbi kötetekbe is (*Ámornak lángjával, Szerelem' dijjával,* 1801, 51. sz.; *Tovább nem türhetem, Azért ki-hírdetem,* uo., 55. sz.; *Árván, sírván, ſzívemet, Kedvemet,* uo., 59. sz.). Vajon egy új kézirat került a közreadók birtokába? Ezeknek ugyanis éppúgy nem ismerjük korábbi nyomtatott kiadását, mint az elsőként publikált Amade-dalnak. Révai vagy Nagy János verseinek közhasználatba kerülését legalább ennyire segítette

40 Erről legújabban: Hegedüs Béla, *Három Mikes-mű irodalomszemléletének összehasonlítása* (Törökországi levelek; Mulatságos napok; A Keresztnek királyi uttya) = *Író a száműzetésben: Mikes Kelemen,* szerk. Tüskés Gábor, mts. Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Lengyel Réka, Bp., Universitas, 2012 (Historia litteraria, 28), 196–205, itt: 201–203.

41 ÉGY 1803, E4.

42 Stoll Béla, *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840),* 2., jav. és bőv. kiadás, Bp., Balassi, 2002 (A továbbiakban: Stoll), 557. sz.

43 *Amade László versei,* s. a. r. Ajkay Alinka, Schiller Erzsébet, Bp., Balassi, 2004 (Régi magyar kötők tára, XVIII. század, 7), 5. sz.

a kiadvány, Faludi népszerűségét pedig némiképp meghosszabbította. Az ifjú Csokonai egyelőre csak egy verssel képviselteti magát, amely viszont a legnépszerűbbek közül való: *Énekeljünk Cipriának drága kints* (25. sz.).

Az anonim közköltészeti alkotások aránya az 1799-es kötetben jóval magasabb, mint az 1801. évi és azt követő edíciókban. Bár nem érdemes ezeket túlértékelni (különösen az autochton népköltészet szempontjából), de kétségkívül megkönnyítette e dalok országos terjedését, hogy nyomtatott kiadáshoz jutottak. A legrégebbiek *Az igaz Meſsiás már el-jött* a XVII. század végétől ismert farsangi-lakodalmi mulatódal, amely ponyván is megjelent.[44] Ugyanilyen korú a *Hol vagytok Pegaſus, Parnaſsus leányi* kezdetű szerelmi keserves (32. sz.), de nyomtatásban korábban nem jelent meg. Az itteni változat csupán 3 szakasznyi esszenciája a korábbi versnek.[45] A többiek a XVIII. század második felének közismert darabjai: érzékeny szerelmi dalok (*A fényes nap már ezután Rejtekezzék felhőben,* 1. sz.; *Démónnak [!] víg baráttsága [Midőn szeretőjét várja],* 15. sz.; *Nem tudom ki dítsírne / ſzeretne,* 58. sz.), köztük egy népdalszerűbb közköltés (*Hat nap van egy hétben hetedik vasárnap,* 34. sz.), katona- és insurgens dalok (*Héj! moſt élem világom,* 35. sz.; *Kéſzüly ſzép Magyar Nemeſség,* 45. sz.[46]), moralizáló és szatirikus dalok (*A' ki azt kérdezi hogy hínak engem?* 5. sz.; *Merő bolondság a' moſtani nagy hívság,* 50. sz.[47]), csúfolók (*Apám ki vóltt nem tudhatom,* 4. sz.;[48] *Sirasd-meg azt az üdőt, mellyben baráttá lettél,* 60. sz.;[49] *Száraz berket kaſzáltam, Úgy meg-égett hogy,* 63. sz.;[50] *Tanuld Aſzſzony az Uradat meg-betsűlni,* 71. sz.;[51] *Van egy koſzos, tetves rongyos vá-vá-város,* 75. sz.[52]), valamint két pohárköszöntő tus (*Adná Iſten! Hogy ſzáz eſztendő mulva!* 9. sz.[53] és *Entze, bentze, medentze,* 24.

44 A szövegcsalád kritikai kiadása: *Az 1660-as évek költészete,* s. a. r. Varga Imre, Bp., Akadémiai 1981 (Régi magyar költők tára, XVII. század, 10), 128. sz. Varga Imre jegyzetei sajnos nem részletezik a XVIII. századi ponyvakiadásokat, pl. OSZK 820.744 (2. sz., 11 strófa); vö. Pogány, *i. m.,* 153. – Varga nem említi az *Énekes Gyűjtemény*t sem, holott a XIX. század eleji másolatok egy része kétségkívül ezt az antológiát követi.

45 *Szerelmi és lakodalmi versek,* s. a. r. Stoll Béla, Bp., Akadémiai, 1961 (Régi magyar költők tára, XVII. század, 3), 201. sz. Bővebben: Csörsz Rumen István, *Kisbolygók nagy bolygása (A 18. századi magyar közköltészet kritikai kiadásáról) = Filológia és textológia a régi magyar irodalomban: Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28.,* szerk. Kecskeméti Gábor, Tasi Réka, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2012, 435–446, itt: 445.

46 Ezek kritikai kiadása az RMKT XVIII. *Közköltészet 3.* kötetében, előkészületben.

47 Leendő kritikai kiadásuk uo.

48 A szövegcsalád kritikai kiadása: RMKT XVIII/4, 73. sz.

49 *Uo.,* 76. sz.

50 *Uo.,* 43. sz.

51 *Uo.,* 25/IV. sz.

52 *Uo.,* 112. sz.

53 RMKT XVIII/8, 3. sz.

sz.[54]). Ezek többsége valóban itt jelent meg először nyomtatásban, bár épp az utoljára említett mulatódal már 1789-ben nyomdafestéket látott a kassai *Magyar Museum*ban Simai Kristóf *Váratlan vendég* című vígjátékának betétdalaként.[55]

Az 1799. (?) évi kötet tartalomjegyzéke

1799 (Nr.)	incipit	cím	szerző
1.	A' fényes nap már ezután, Rejtekezzék felhőben		
2.	Az még élek mindég bánom, fájlalom' tettemet	*A' meg-tsalattatott ſzívnek keſergése.*	
3.	Az igaz Meſsiás már el-jött	*Kánaán Menyegző.*	
4.	Apám ki vóltt nem tudhatom	*Vándorló varga legény.*	
5.	A' ki azt kérdezi hogy hínak engem?	*Vilag' ſzokása.*	
6.	A' farsangi mulatság Móddal haſznos bolondság	*Farsangi Ének.*	Nagy János
7.	A' ſzerentse' változáſin Tanúltt elme nem indúl	*A' Szerentse.*	Faludi Ferenc
8.	Azon ſenki ne építtsen, Hogy engem lát vígadni	*Nem mind vígaſság a' vígaſság.*	Faludi Ferenc
9.	Adná Iſten! Hogy ſzáz eſztendő mulva!	*Bor-ivás előtt, 's alatt.*	
10.	A' ki nem jár a' gonoſzok tanáttsán		Ráday Gedeon
11.	Boldogúl élhetz Licini, ha mindég	*A' Középſzerűség.*	Péteri Takáts József
12.	Be kár! be kár! nékem a' pártát viſelnem!	*Vén leány' Éneke.*	
13.	Bakonyi Jutka hol valál?	*Bakonyi Leány.*	Nagy János
14.	Bundás Getzi házaſodni régen akart már	*Ének.*	Nagy János
15.	Démónnak (1803: Dámónnak) víg baráttsága		
16.	Egy agg-lant van Gyöngyös táján	*Vén Menyetske.*	Faludi Ferenc
17.	Egek tekíntsétek forſunkat	*Ének Zajdébúl.*	Mátyási József
18.	Egy kis tarka madár víg kedvében	*Tarka madár.*	Faludi Ferenc
19.	Én kegyeſem ollyan beteg talán meg-is hal	*Más ének.*	
20.	Egy ſzép Bajnok oſtromolja, faggatya ép mellyemet		

54 RMKT XVIII/8, 57. sz.

55 3. felvonás, 4. jelenet. Kritikai kiadása: *Piarista iskoladrámák,* II, kiad. Czibula Katalin, Demeter Júlia, Kilián István, Pintér Márta Zsuzsanna, Bp., Argumentum, 2007 (Régi magyar drámai emlékek, XVIII. század, 5/2), 486. Vö. *Magyar Museum,* I. 106. – Az RMKT XVIII/8. közreadásakor sajnos erről az adatról még nem volt tudomásunk.

1799 (Nr.) incipit	cím	szerző
21. Égek érted, de nem érzed, nem-is látod tűzemet	*Szerelem és félelem.*	Erdődy Lajos
22. Egek! miért sértetek?	*Az igaz ſzeretetnek meg-gátlása.*	
23. Én ſzegény Uj Polgár	*A' kesergő Tzigány.*	Nagy János
24. Entze, bentze, medentze	*Víg Ének.*	
25. Énekeljünk Cipriának drága kints		Csokonai Vitéz Mihály
26. Fortúna' ſzekerén okoſsan ülly	*Fortúna.*	Faludi Ferenc
27. Fillis nyugſzik mély álomban	*Fillis.*	Faludi Ferenc
28. Fel-nyitom már bús ſzívemnek, Régen bé-zártt ajtaját	*Más ének.*	
29. Fel-fogattam az Egeknek: Soha többé ſzerelmednek	*Farba-rúgás.*	
30. Fut az üdő, 's nem ſokára Leg-ſzebb korom majd el-múl		Kazinczy Ferenc
31. Gyenge Klorinda, hűs ki keletben	*Klorinda.*	Faludi Ferenc
32. Hol vagytok Pegaſus, Parnaſsus leányi		
33. Hiv tárſom dohányos börbönt*z*ém!	*A' Pipáról.*	Faludi Ferenc
34. Hat nap van egy hétben hetedik vasárnap		
35. Héj! moſt élem világom, Mert van Magyar kalpagom	*A' Magyar Banderista.*	
36. Ha ſzerető nélkül élnék Tsak el-únnám éltemet	(1803: *Kiki magának.*)	
37. Hamis Lutza! meg-já*d*zodtál	*A' meg-hűltt Szeretet.*	Révai Miklós
38. Haſzontalan keresem El-távozott kedvesem'!	*Édes aggódás.*	Kazinczy Ferenc
39. Hogy alatsony, és meg-vetett, A' te ſorsod, mért búsúlſz?	*Vígaſztalás.*	Nagy János
40. Hold melly ſzépen világítſz te a' tsillagos kék Égről	(1803: *A' Holdhoz.*)	Péteri Takáts József
41. Igaz ſzív, és hív ſzeretet, ritka e' világban!		
42. Iſten tartsd meg Ferentz Tsáſzárt, A' mi jó Királyunkat[56]		
43. Jó voltod Iſten! fellyebb ér, Mint a' felhők' járása	*A' kérés.*	Ráday Gedeon (ford. Gellertől)

56 Joseph Haydn: *„Gotterhalte" (Császár-himnusz),* bemutató: 1797. február 12.

1799 (Nr.)	incipit	cím	szerző
44.	Királyi mulatság erdőkben sétálni	*A' Tavaſz.*	Faludi Ferenc
45.	Kéſzüly ſzép Magyar Nemeſség	*Nemes Inſurgenseknek nótája:*	
46.	Kékes ſzemü ſzép Enyelgőm! Jer velem	*Egy kegyes Leányhoz.*	Csokonai-parafrázis
47.	Köſzönöm, hogy hamis vóltál	*A-Dieu.*	Faludi Ferenc
48.	Különös kints, Drágább egy ſints, A' ſzíves barátságnál		
	l. még: Igaz, hogy kints (1801)	*A' jó Barátságrúl.*	
49.	Minden az Ég alatt mulandóság	*Világi mulandóság.*	
50.	Merő bolondság a' moſtani nagy hívság	*A' moſtani világ.*	
51.	Mint nap gyakor búsuláſsal Rettent elſő ſzabadáſsal (!)		
52.	Mond meg Rózsám igaz vagy é hozzám, vagy tsak tsalogatſz		
53.	Mi keſergő ſok gondolat, Terheli bús fejemet?	*Szomorú indúlat.*	Révai Miklós
54.	Mi bajod van én Húgotskám?	*Panaſzt tévő leány.*	Nagy János
55.	Ne maraſzſzuk el-mehet	*Útra-való.*	Faludi Ferenc
56.	Noſza legény a' tántzba	*Ének a Tántzrúl.*	Nagy János
57.	Nem gondolok [szíveddel]		Amade László
58.	Nem tudom ki dítsírne / ſzeretne		
59.	Nagy Iſten! mit tegyek? Vagy már mihez kezdjek?	*Habozó ſzív.*	Nagy János
60.	Sirasd-meg azt az üdőt, mellyben baráttá lettél	*A' Barátrúl.*	
61.	Szerentsétlen az ollyan ſzív.	*A' hív ſzív.*	
62.	Szapora Margit hol voltál?		Nagy János
63.	Száraz berket kaſzáltam, Úgy meg-égett hogy	*Vén Aſzſzonyrúl.*	
64.	Szép tavaſzi Rózsa virág, Szép Flórának Leánya!	*Koſarakat oſztogató Leány.*	Nagy János
65.	Tsak egygyet ſzeretek, de titkoſsan		
66.	Tenger búknak közepette, Mihez fogjak epett ſzív?	*Szomorú ének.* (1803: *A' ſzomorú ſzív.*)	Mészáros Ignác: *Kártigám*
67.	Terméſzetnek tsudállatos meſterségét	*A' nőttelenség*	
68.	Távozz álnok-el én tőlem!	*Az álnok ſzeretőrűl.*	Nagy János
69.	Tsipke-bokor kormos agyag énekemet énekeli	*Érthetetlen Ének.*	Pálóczi Horváth Ádám

1799 (Nr.)	incipit	cím	szerző
70.	Titkos indulatja igaz ſzívemnek		
71.	Tanuld Aſzſzony az Uradat meg-betsűlni		
72.	Tündér álnok gonoſz világ! Magadhoz mit tsalogatſz?	*Tartózkodás.*	Révai Miklós
73.	Tehát lelkem! még-is vídúlſz! Öröm napod támadott	*Vídulás.*	Révai Miklós
74.	Ugyé minap te ſzép Leány!	*A' hervadt Rózsa.*	Péteri Takáts József
75.	Van egy koſzos, tetves rongyos	*Furtsa Ének.*	
76.	Veſznem kel! már nints mit várnom, Nem adatik kegyelem	*Sohajtás.*	

Az 1801-re datált *Második darab* karaktervonásai jelentősen eltérnek az előzménytől. A közköltési darabok visszaszorulnak: az itt közreadott 95 versből csak néhány sorolható ide, azok is jórészt a kötet végén, a szerzői alkotásokól elkülönülő csoportban találhatók. Akadnak köztük insurgens dalok (*Ezer nyóltz ſzáz Eſztendőben a' végén,* 9. sz.), *A' ſzőlő fej' panaſſza* című keservesparódia (*Egéſz Világ életemet Szomjúhozza, és véremet,* 86. sz.), bordalok (*Ketskemeti Tsárdában, Három Betyár magában,* 87. sz.; *Igyunk egy pohár bort: jó egéſségért;* 89. sz.), férjcsúfoló (*Honnan jöttel? Debretzenből,* 88. sz.) és a besúgók ellen írt szatirikus moralizáló dal (*Az újdon új Politziát Ha kívánod hm, hm, hm,* 91. sz.). A mezőny túlnyomó részét az *Első darab*hoz képest kevésbé ismert műköltői darabok uralják: Péteri Takács József, Révai Miklós, Verseghy Ferenc, Ráday Gedeon, Szentjóbi Szabó László, Pálóczi Horváth Ádám, Döme Károly, Győri Mihály és mások versei, köztük Mészáros Ignác *Kártigám*jának betétdalai. Kazinczy Ferenc egy ritka verssel van jelen (Themistocles éneke egy Metastasio-fordításból[57]), új Amade-dalok is előkerültek. Érdekes, milyen sok vers jelent meg korábban a *Magyar Museum* és az *Orpheus* hasábjain.

Az egyre hírnevesebb ifjú költő, Csokonai Vitéz Mihály néhány műve ugyancsak „megérkezett" a kiadvány lapjaira. A kötetet indító előkelő hely (az egész kiadvány invocatiója) épp az ő egyik verse kibővített változatának jutott *Öſztön a' barátságos mulatságra* címmel: *Jer, kit mérges gondok rágnak.* Eredetileg *Jöszte Poétának* címmel, 1794 táján[58] írta, de a metrum az 5–6. sorban eltért, s a folytatás sem azonos:

57 A vers eredeti szövegkörnyezetének kiadása egy valamivel későbbi, nem autográf kéziratból: Czibula Katalin, *Metastasio* Temistocle *című drámája Kazinczy Ferenc állítólagos fordításában,* Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 2005, 169–206, itt: 194.

58 A kritikai kiadásban még 1792-es dátummal szerepel, de ezt helyesbítette a pótkötet: Debreczeni Attila, *Csokonai költői életművének kronológiai rendje,* Bp. – Debrecen, Akadémiai – Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Pótkötet), 587–588, 683.

1792 [?]	1801 [?]
Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zőld Tempére, Ez ártatlan múlataságnak Ébresztő helyére. Itt örvendhetsz a' víg ekhóval, Játszadozván muzsikaszóval, Az örömök' táborában, A' Grátziák' sátorában Vigadozván Názóval.[59]	Jer, kit mérges gondok rágnak, Bú felejtésére, Ez ártatlan mulatságnak Ébreſztő helyére; Itt örvendezhetz, Itt zengedezhetz Barátid' koſzorújában, És ſzíves Tárſaságában Kedved ſzerént vígadhatz.[60]

Szilágyi Ferenc egyértelműen elvitatja Csokonaitól a váci kiadványban megjelent változatot. Ebben én (kizáró bizonyítékok híján) nem vagyok teljesen bizonyos, bár nem foglal állást róla Debreczeni Attilának az életmű kronológiáját tisztázó kötete sem. Épp Csokonai alkalmi versei világítanak rá legékesebben az általa kedvelt moduláris verstechnikára, ahol ritmusuk vagy rímeik miatt már jól bevált sorokat-kifejezéseket épít be új keretbe.[61] Gottlieb Antallal köztudomásúan kapcsolatban volt, hiszen épp ő adta ki váradi fióknyomdájában Csokonai legismertebb köteteit, köztük az *Ódák*at. Nem kizárt, hogy ő maga kérte fel az ifjú poétát az egyébként már 1795-ben pubikált vers átírására, „demitologizálására". Akárki írta is, az ének nem véletlenül került az új kötet élére. Sorra veszi az új antológia kulcstémáit: az olvasó megszabadulhat a szerelem gondjaitól, az irigyek nyelvétől és a sors nehézségeitől, a könyveit bújó bölcs pedig megpihenhet, sőt új erőt nyerhet. Ugyancsak fontos ponton, a kötet 5. verseként látott napvilágot Csokonai *A' Reményhez* című verse, ezúttal *Vígaſztalás* címmel.

Tekintsük át röviden a tematikus kompozíciót, hiszen sok későbbi kiadvány és kézirat mintája lesz. Az invocatio után a barátság dicsérete (2–3. sz.[62]), majd Péteri Takács József két verse következik a vidéki élet szépségéről (4. és 6. sz.); e kettő közé ékelődik Csokonai *Földiekkel játszó…*-ja (5. sz.), kevéssel utána pedig egy másik remény-vers (8. sz.). Kettejük között az eddigiektől eltérő, inkább a kötet második feléhez tartozó, moralizáló verset találunk (7. sz.), amely ráadásul a közreadók szerint sem tökéletes változat, emiatt a kötet függelékében újra hozták (*Senkit titkod' és ſzándékod'…;* 90. sz.: „Ez az Ének már a' 8-dik

59 Csokonai Vitéz Mihály, *Költemények 2. (1791–1793),* s. a. r. Szilágyi Ferenc, Bp., Akadémiai, 1988 (CSÖM, II), 93. sz. 5–9. sor.

60 ÉGY [1801], Nro. 1. 5–9. sor.

61 Csörsz Rumen István, *Szöveg szöveg hátán: A magyar közköltészet variációs rendszere 1700–1840,* Bp., Argumentum, 2009 (Irodalomtörténeti Füzetek, 165), 99–100.

62 Ez az egyetlen szöveg, amelynek változata már az *Első darab*ban is szerepelt (*Különös kints, Drágább egy ſints, A' ſzíves barátságnál,* 48. sz.)

ſzám alatt vagyon; de mivel ott némelly hibák tsúſztak közibe, itt meg-jobbítva adjuk elől.”).

A következő egységet egy szervetlen, ám időszerű insurgens dal nyitja (9. sz.), 1803-ban joggal emelik mellé vissza az 1799-es kiadvány hasonló énekét *(Készülj, szép magyar nemesség).* Ezután viszont a tavasz, a nyár, a virágok és a természet szépségét dicsérő ciklus következik, főként Péteri Takáts József és Szentjóbi Szabó László műveiből (11–15. sz.). A témakör folytatásaképp az álmot és a hajnalt dicsérő énekek (16–17. sz.) olvashatók, majd természeti képekkel indító érzékeny szerelmi dalok (18–19. sz.). Az előző ciklus idilli, ábrándos légkörét ellenpontozzák a következő csoport moralizáló, néha szatirikus-panaszos felhangú szövegei, főként a nők szerelmi és társas erkölcséről (20–24. sz.), majd futólag ismét egy álomvers (25. sz.) és az arra szigorúan felelő, ébresztő szándékú Révai-vers (26. sz.). Az ábrándozás ellenszereként egy panasz (27. sz.), az arra adott *Vígaſztalás* (28. sz.), majd a halálra ítélt, de megtörhetetlen lelkű Themistocles éneke következik Kazinczy Metastasio-fordítása nyomán (29. sz.). Metruma kétségkívül mintául szolgált egy hasonló fogadkozás-vershez, amely hamarosan a legismertebb dalok egyike lesz kéziratainkban (*Életemmel, halálommal…*, 8, 8, 4, 4, 7).

Nro. 29. Temistocles’ Éneke.
A’ hol bűn nints, félelem ſints.

A’ lántzban ſem változtatom
Nyugott bátor ſzívemet;
A’ tömlötzben-is fenn tartom
Ki nyílt vídám kedvemet.
Tsak a’ gonoſzság’ fertelme,
Nem a’ büntetés félelme,
Szoríthattya,
Fordíthattya
Halaványra ſzínemet.

Ha bűn, hogy Hazám’ kárára
Fegyvert én nem ragadok;
Ha bűn, hogy az ő haſznára
Allandón hív maradok:
Haljak meg – Illy ſzép vétekért,
Illy nemesen vét ő [!] bűnért,
A’ kínzásra,
A’ halálra
Büſzkén, örömmel futok.

A halni kész hős énekét egy halálvágyó szerelmes ifjú verse követi (30. sz.), majd apránként felerősödik a vigasztaló, sőt örömkereső hangnem: a szeretetben feloldódó, boldogságot lelő hangulatok versei sorjáznak (31–35. sz.). A következő kis ciklus ugyancsak e témakörnél marad, ám e dalok nem a szerelem*ről* szólnak, hanem az idealizált szépség*hez* írt vallomások (36–37. sz.), majd a szerelem tüzét írják le egy heves udvarlásról szóló kettős dal társaságában (38–39. sz.). A fogadkozások sorát bővíti a 40–41. vers, utóbbi az éjszakai édes gyötrődésről; a folytatásban titkos szerelmi bánatokról (42. sz.) és egyéb panaszokról olvashatunk (43–46. sz.). Az igaztalanul kérdőre vont hűséges szerető dala (47. sz.) nyitja a következő ciklust, amely a szerelem fájdalmas voltáról mutat be egyre drámaibb képsorokat (48–51. sz.). Ezután a szétszakadt párokról olvashatunk: egymást leckéztető egykori szeretők és a szakítás utáni megkönnyebbülés vagy visszavágyakozás hangulatai váltakoznak (54–62. sz.), majd a páratlan gerlice motívumára írt versek (63–65. sz.). Itt egy lazábban komponált sorozat következik évődő és dicsérő-epekedő dalokból (66–69. sz.), majd egy ellentétpár: a hajadon lány dicsekvése (70. sz.) és a férjhezmenetelét megbánt asszony panasza (71. sz.). Az irigyek és a szerencse kiszámíthatatlanságai ellen szóló versek (72–76. sz.), panaszok és fogadkozások (77–79. sz.) után egy szerelmi búcsú (80. sz.) és annak párja, a halálra ítélt hitves említett búcsúéneke (81. sz.), majd halotti versek (82–85. sz.) alkotnak jól fölismerhető csoportokat. E tragikus záróponton a szerkesztők mindenképp oldani szerették volna a hangulatot, így eshetett választásuk egy keservesparódiára (86. sz.), amelyben a bornak leszüretelt szőlőszem meséli el szenvedéseit. A boros-tréfás tematika szervezi csoporttá a következő dalokat (87–89. sz.), majd a már kiadott, de itt korrigált moralizáló dal, mellette a besúgók és rossz nyelvek elől bujkáló „elhallgatós" nóta (90–91. sz.) és Csokonai szerelemtagadó, majd ahhoz mégis visszatérő dala (92. sz.) készíti elő a kötetet lezáró, sztoikus hangnemű versfüzért (93–95. sz.), amely végül egészen a halálig kíséri az ember sorsát.

Az 1803-as kiadás kétségkívül a legrendezettebb, bár nem sok újdonsággal szolgál: az itt közreadott 112 vers közül csak egyetlen akad, amely nem szerepelt az 1799-es vagy az 1801-es kötetben (*Nagy Iften! Húllnak könnyeim; Szánd-meg teremtményedet,* 33. sz.).

Lássuk tehát összefésülve a két meghatározó kiadás anyagát: az első számoszlopban az 1803. évi sorrend látható, a másodikban a kompozíció alapját jelentő 1801-es, a harmadikban pedig a szövegrepertoár néhány régi darabját biztosító 1799-es. Itt is törekedtem a műköltői alkotások szerzőinek azonosítására, de még számos megoldatlan attribúció maradt.

1803 (Nr.)	1801 (Nr.)	1799 (Nr.)	incipit	cím (1801)	szerző
1.	1.		Jer, kit mérgeſ gondok rágnak, Bú felejtésére	*Öſztön a' barátságos mulatságra.*	Csokonai Vitéz Mihály [parafr.]
2.	2.		Az őſzinte Barátság egy ritkán termő kints	*A' Barátságról.*	
3.	3.		Igaz, hogy kints Drágább egy ſints → Különös kints (1799, változat)	*Ugyan a' Barátságról.*	
4.	4.		Bóldog, a' ki egéſségben Szülő egét ſzíhatja	*Kívánság.*	Péteri Takáts József
5.		39.	Hogy alatsony, és meg-vetett	*Vígaſztalás.*	Nagy János
6.	6.		Én Teremtőm! Hálát adok	*A' Paraſzt.*	Péteri Takáts József
7.		72.	Tündér álnok gonoſz világ!	*Tartózkodás.*	Révai Miklós
8.	7.		Senkit titkod' és ſzándékod' fenekére ne botsáſs	*Intés.*	
9.	8.		Ki ſzeretné az életet, Ha Reménység nem lenne?	*A' Reménység.*	Szentjóbi Szabó László
10.	9.		Ezer nyóltz ſzáz Eſztendőben a' végén (1803: Eſztendőnek)	*A' fel-kelő Magyar Sereg.*	
11.		45.	Kéſzüly ſzép Magyar Nemeſség	*Nemes Inſurgenseknek nótája* (1803: *A'…*)	
12.	10.		Napról napra ſzebben nevet	*A' Tavaſz.*	Péteri Takáts József
13.	11.		Kedves idő' víg kezdete	*A' Tavaſzhoz.*	Szentjóbi Szabó László
14.	12.		Szép Tavaſzkor a' rétekben	*A' Nyár.*	Péteri Takáts József
15.	13.		Én-is ezen öröm' kertben Egy ifjú fát űltetek	*Az ujonnan űltetett Fához.*	Péteri Takáts József
16.	14.		Egy ſzép kertben, hol virágok	*A' Viola, és a' Tulipán.*	Péteri Takáts József
17.	15.		Meg kell adni a' Rózsának	*Rózsa, és a' Téli-zőld.*	Péteri Takáts József
18.		74.	Ugyé minap te ſzép Leány!	*A' hervadt Rózsa.*	Péteri Takáts József
19.	16.		A' piros hajnal Gyöngyös harmattal	*Álom.*	
20.	17.		Piros Hajnal, fényes nap' súgárok!	*A' Hajnalhoz.*	Pálóczi Horváth Ádám
21.	18.		Kis bújdosó ſzeletske! Keresd Laurámat-fel	*Sohajtás.*	Ráday Gedeon
22.	19.		Amott, a' tsendes vőlgy' ölében	*A' Ne-felejts.*	Verseghy Ferenc
23.	20.		Árva, erőtlen Ifjúság! Tekénts életedre	*Az Ifjúsághoz.*	

1803 (Nr.)	1801 (Nr.)	1799 (Nr.)	incipit	cím (1801)	szerző
24.	21.		Szárazak, 's erőtlenek Az erköltsi Törvények	*Az Aſzſzonyi erkőlts.*	
25.	22.		Vídámabb érzéſű ſzerelmes Leányok	*A' Szűzek' Éneke.*	
26.	23.		A' ſzeretet ſzemes	*A' Szeretet és a' ſzerelem.*	
27.	24.		Szeretni jó ugyan, ſzeretni kell	*A' meg-válaſztott ſzeretet.*	
28.	25.		Hol vagy, hol te, ó drága kép!	*Álom kép.*	
29.	26.		Kelly fel Ifjú! e' gyep ágyról	*A' gyep' ſzínén álmodozó Ifjúhoz.*	
30.	27.		Az ízmos nagy fák, Kemény kő-ſziklák	*Az állandó kín.*	
31.	28.		Akár miként komorkodgyon	*Vígaſztalás.*	
32.	29.		A' lántzban ſem változtatom Nyugott bátor ſzívemet	Themiſtocles' Éneke. *A' hol bűn nints, félelem ſints.*	Kazinczy Ferenc ford.
33.			Nagy Iſten! Húllnak könnyeim	*A' nyugodt ſzenvedő.*	
34.	30.		Alig tűnt-fel előttem Ez élet' ſzépsége	*Érzékeny Panaſz.*	
35.	31.		Szeretet! Te édes erő	*Szeretethez.*	
36.		15.	Dámónnak víg baráttsága	(1803: *Dámon, és Fillis.*)	
37.	32.		Álom! Álom! Édes álom!	*Az Álomhoz.*	
38.	33.		Boldog, ki Amor' ölébe ſzunnyadozik	*Az igaz ſzeretetnek bóldogsága.*	
39.	34.		Nem búsúl az, van kinek Egy hív ſzeretője		
40.	35.		Nints ſzebb vígság, mint egymáſt ſzeretni		Mészáros Ignác: *Kártigám*
41.	36.		Ártatlan ſzívű, Fillisem! hallgaſs-meg	*Fillishez*	
42.	37.		Ó ti könnyű deli ſzemek!	*Egy ſzéphez.*	
43.	38.		A' ſzerelem nagy tüzet vet	*A' ſzerelem veſzedelmes.*	
44.	39.		Lyánka! Útat ſzerelmemnek	*Dafnis, és Klóe.*	Verseghy Ferenc
45.	40.		Ne kételkedj ſzavaimban	*Az igaz ſzív.*	Mészáros Ignác: *Kártigám*
46.	41.		Áldlak téged ſok ezerſzer	*Az Éjtſzaka.*	
47.	42.		Tsak titokban kell tartanom	*A' titkon ſzerető de állandó ſzív.*	
48.		22.	Egek! miért sértetek?	*Az igaz ſzeretetnek meg-gátlása.*	
49.	43.		Kegyeſségedért, Szép ſzemélyedért		

1803 (Nr.)	1801 (Nr.)	1799 (Nr.)	incipit	cím (1801)	szerző
50.	44.		Tsak sinlődöm! Eſztendeje már		
51.		70.	Titkos indulatja igaz ſzívemnek		
52.	45.		Ó te kegyetlen ſors!	*Boſzſzú-állás.*	
53.	46.		Sóhajtozik egy ſzép Nimfa magában		Sárközy István
54.	47.		Ímé megint ropogtatod Haragodnak tüzeit	*Engeſztelés.*	Döme Károly
55.	48.		A' ſzeretet néha keſerűség	*A' bajos ſzeretet.*	
56.	49.		Szerelem gyötrelemmel együtt jár	*A' világi fesletség.*	
57.	50.		A' nagy ſzerelemnek	*A' ſzerelem fergeteg*	
58.	51.		Ámornak lángjával,	*Ámornak tsapása.*	Amade László (?)
59.	52.		Gyáſzba borúltt gondolatim! ſzűnjetek	*A' meg-tsalattatott.*	
60.		40.	Hold melly ſzépen világítſz te	*(1803: A' Holdhoz.)*	Péteri Takáts József
61.	53.		Árva, bús fejem mit gyötrődöl?		
62.	54.		Álnok Szíren! Nem halgatom	*Meg-vetés.*	
63.	55.		Tovább nem tűrhetem, Azért ki-hírdetem	*Vetekedés.*	Amade László
64.	56.		Ne kereſs nálam állandóságot		Csenkeszfai Poóts András?
65.	57.		Ély! magadnak gyenge ág		
66.	58.		Óh! menny*i* ſzerentsémet		
67.		58.	Nem tudom ki dítsírne (1803: ſzeretne)		
68.	59.		Árván, sírván, ſzívemet		Amade László
69.	60.		Ím' e' kisded ſemmit nem lát	*A' vaknak boldogsága.*	Péteri Takáts József
70.	61.		Szívem' fájdalma, Test' aggódalma		
71.	62.		Dolgom mikor folyt kedvemre	*Viſzontagságok.*	Hari Péter
72.	63.		Kedves párom' el-veſztettem	*A' páratlan gerlitze.*	Beretzky Mihály
73.	64.		Láttam minap egy Gerlitzét Veſztett társán búsongni	*Örömre vált ſzomorúság.*	Péteri Takáts József
74.	65.		Mint a' hím Gerlitze ſzáraz ágra ül	*A' páros Gerlitze.*	
75.		64.	Szép tavaſzi Rózsa virág	*Koſarakat oſztogató Leány.* (1803: *ſzéphez*)	Nagy János
76.	66.		Félre tőlem, ſzép kevély!	*Egy kevély ſzéphez.*	Földi János
77.		61.	Szerentsétlen az ollyan ſzív.	*A' hív ſzív.*	
78.		37.	Hamis Lutza! meg-játzodtál	*A' meg-hűltt Szeretet.*	Révai Miklós

1803 (Nr.)	1801 (Nr.)	1799 (Nr.)	incipit	cím (1801)	szerző
79.		38.	Haſzontalan keresem El-távozott kedvesem'!	*Édes aggódás.* (1803: *Az el-hagyatott Leány*)	Kazinczy Ferenc
80.		36.	Ha ſzerető nélkül élnék	(1803: *Kiki magának.*)	
81.	67.		Ki mit ſzeret, ha nem ſzép-is		
82.	68.		Fakadj piros Rózsa! Fakadj tsendesen	*A' Rózsához.*	Szentjóbi Szabó László
83.	69.		Mondják mások, hogy ſzeretlek		
84.	70.		Ki leſz nálam ſzerentsésebb?	*A' jegyben járó Leányka.*	
85.	71.		Siralmas életem, bánam tselekedetem	*Panaſzolkodó Mennyetske' éneke.*	Pálóczi Horváth Ádám
86.		66.	Tenger búknak közepette	*Szomorú ének.* (1803: *A' ſzomorú ſzív.*)	Mészáros Ignác: *Kártigám*
87.		1.	A fényes nap már ezután		
88.	72.		Látom, repülſz tőlem	*Bútsúzó.*	
89.		28.	Fel-nyitom már bús ſzívemnek	*Más ének.*	
90.	73.		Búshadt ſzívem húzd-fel vitorládat	*El-költözés.*	
91.	74.		Oh! átkozott irígy nyelvek!	*Az irígy nyelvek.*	
92.	75.		Irígy tsuka! mért martzongod	*Az Irígyhez.*	Vályi András
93.	76.		Bal ſzerentse! hát valaha	*A' bal ſzerentse.*	Pálóczi Horváth Á.
94.		53.	Mi keſergő ſok gondolat, terheli bús fejemet?	*Szomorú indúlat.*	Révai Miklós
95.	77.		Nagy ſzomorúságom, Boldogtalanságom		
96.	78.		Panaſzimnak sűrűsége, Érje bár az Egeket	*Panaſz.*	
97.	79.		Árva ſzívem' nyögésit	*Aggódás.*	
98.	80.		Ah! ſzívem' öröme! miért habozol? (1803: mért)		
99.		76.	Veſznem kell már, nints mit várnom	*?*	Mede Pál
100.	81.		Halni megyek. Ah! ne legyek	*Egy halálra ítéltetett Ifjúnak jegyben lévő Mátkájától ſzomorú el-válása.*	Győri Mihály
101.	82.		Ah! el-veſztettem kedvesemet		
102.	83.		Ah nints többé, a' kit ſzerettem		Szentjóbi Szabó László
103.	84.		Jaj! melly ſzörnyen kell meg halnom		

1803 (Nr.)	1801 (Nr.)	1799 (Nr.)	incipit	cím (1801)	szerző
104.	85.		Drága kintse ſzívemnek Itt nyugſzik		
105.		49.	Minden az Ég alatt mulandóság	*Világi mulandóság.* (1803: *A' Mulandóság.*)	
106.	86.		Egéſz Világ életemet	*A' ſzőlő fej' panaſſza.*	
107.	87.		Ketskemeti Tsárdában		
108.		35.	Héj! moſt élem világom	*A' Magyar Banderista.*	
109.	88.		Honnan jöttel? Debretzenből	*Újság.*	
110.	89.		Igyunk egy pohár bort: jó egéſségért	*Barátságos köſzöntés.*	
111.	90.		Senkit titkod' és ſzándékod'	*Intés.*	
112.	91.		Az újdon új Politziát Ha kívánod	*Az újdon új Politzia.*	

Látható, hogy bár túlnyomórészt az 1801. évi repertoárt ismétli meg az 1803-as (összesen 88 szöveget), de az 1799. évi kiadásból is újraközöl 20 verset, méghozzá nem tömbszerűen, hanem beillesztve a tematikus kompozíció rendjébe. A tudatos szerkesztői munka szép példája, hogy 5. sorszám alatt *Vígaſztalás* címmel újra kinyomtatták a *Hogy alatsony, és meg-vetett, A' te ſorsod, mért búsúlſz?* kezdetű verset (az 1799-es edíció 39. sorszámú verse volt). Láthattuk, hogy 1801-ben e helyen éppúgy *Vígaſztalás* olvasható, Csokonai említett verse *(Földiekkel játszó égi tünemény).* A csoportosítás időtállónak bizonyult: egy azonos „argumentumú" vers váltotta fel az eredeti *Vígaſztaláſ*t. A nyitó éneken, tehát egy apokrif Csokonai-dalon kívül viszont 1803-ra mind elmaradtak a debreceni poéta 1801-ben kiadott versei. Az 1803-ban már *nem közölt* versek listája eredeti sorszámuk rendjében:

1801	incipit	cím (1801)	szerző
5.	Földiekkel jádzó Egi tűnemény	*Vígaſ*ztalás	Csokonai Vitéz M.
92.	Fel-fogattam ſzáz meg-ſzázſzor		Csokonai Vitéz M.
93.	Óhajtott nyugvó Óra üt		
94.	A' hol ember nem ſegíthet, Idő ott a Doktor		
95.	Ember Életének, itten lételének		

A rendezett kötet fontos újdonsága a kissé titokzatos *Előszó.* Mivel ez a kritikatörténeti fontosságú szöveg modern kiadásban kevés helyen hozzáférhető,[63] s az 1803-as kiadás önmagában is ritka, érdemes teljes terjedelmében felidéznünk:

63 Sebestyén, *i. m.* (1913), 105–106.

E' jelen-való Énekes Gyűjteménynek[64] egybe-rakatására, az a' valódi ſzeretet, és buzgóság, mellyel ditső Magyar Nyelvünk' virágzását forrón óhajtjuk, vólt legfőbb moztony.

Tudjuk azt, hogy Magyar Nyelvünk' tulajdonságira nézve nem alábbvaló akármelly Európai Nyelveknél, és minden-féle indúlatoknak ki-nyilatkoztatására alkalmatos; akár Fejedelmekkel, 's Fő Méltóságú Személlyekkel beszédbe eredni, akár Jó Barátinkkal, a'-vagy a' ſzép Nemmel érzékennyen, 's édesdeden nyájaskodni, akár a' régi Történeteket, és véres tsapásokat le-írni kelletik.

A' vers írásra pedig, és főképpen a' Dallokra, úgy láttzik, mintha éppen tsak ſzülte vólna nyelvünket a' ſzív, és éſz; olly könnyen, és kedvesen folyik, akárminémű rámára kéſzítteſsék. Ezt beſzéllik Faludi Ferentznek, Ányos Pálnak, Rájnis Jó'sefnek, Virág Benedeknek, Kazinczy Ferentznek, Péteri Takács Jó'sefnek, Illei Takáts Károlynak, V. Csokonai Mihálynak, és másoknak gyönyörű Versei, ezt beſzélli Hymfinek [!] arany munkátskája; ezt beſzéllik azok a' Hazánk' minden réſzén elől-fordúló Énekes Dallok, mellyekben sokſzor annyi elméſség, érzékenység, és terméſzeti eleven ki-fejtések találtatnak, hogy Horátzius Énekes Dallaival az elsőségről minden magunknak-való hizelkedés nélkűl vetélkednek. – Egek! Azoknak hangra kelő kedveségében melly ſzépen olvadoznak a' Magyar Szűzek, és Iſjak! melly ſzívre ható érzéſsel keseregnek a' Magyar Szeretők! – És tsak azoknak gyenge ajakin forjanak-é ezek a' magokat ajánló lágy ſzépségek? azután a' por eméſztett papirosokkal egygyütt huljanak, 's veſzſzenek é-el? Meg-térithetetlen örökös kár vólna ez! Ollyan kár, mellyért azok, a' kik későbben fogják nézni ezt a' világoſságot, és ſzívni a' Magyar Eget, Maradékink, áldást bizonyára nem mondanának hamvainkra.

Ugyan azért, hogy ezek az Ékeſségek fenn maradandó életbe jőjjenek, munkás fáradsággal őſzve-ſzedegettük, meg-válaſztottuk, és néhol jobbítást-is tettünk rajtok. Közben vetettünk némellyeket, a' mellyek tudni-illik tettzetősebbek, azokbólis, mellyek már az 1799-dikben kéſzült Gyűjteményben kijöttek vólt. – Ide fűztünk egynehányat ollyanokból-is, mellyek ugyan már némelly Könyvekben bé-vagynak nyomtatva, de mivel a' Könyvekkel egygyütt azok-is homályban sínlődtek, most mint egy önként láttzattattak a' világoſságra kívánkozni, hogy többek' kezébe, ajakira, és ſzívekbe símúlhatnának. Mind ollyan darabok, mellyek a' tiſzta igaz erkőltsöt meg-nem zavarják; mind ollyanok, mellyekben vagy a' ſzív, vagy az elme, vagy a' nyájas tréfa kellemetes érzéſsel jádſzik. Jobbára a' leg-nagyobb indúlatot, a' barátságot, és a' ſzívnek leg édesebb érzését, a' ſzeretetet fejtegetik. Vagynak némelly andalító képzeléseknek festegetései is; de a' mellyeket tsak azok fogják Vénus Cypruſsának nevezni, a' kik a' tiſztes é r z é k e n y s é g e t vakmerően kár-

64 A címlapon: *GYŰTEMÉNY.*

hoztatják; a' kik a' testből, 's vérből épűlt ſzívet ki-akarják mint tulajdon, mint az emberek mellyéből ſzakaſztani; a' kiknek az érzékenységet káprázó ſzavak' olvasására leg-ottan eſzek véſz, vagy ſzívek el-tseppen.

Néhol a' versek' végezeti még-nem [!] egygyeznek. De azon meg-nem állapodunk; mert azoknak egygyenlősége meg-nem kívántatik az Énekekben olly ſzorosan, mint más versekben. Azon felűl-is, az Ének, és a' Muzsika az egygyenlőségnek nem léttét ki-pótolják.

Azomban reménylvén, hogy válogatot Gyűjteményünk' kedveſséget fog Hazánkfiainál találni, úgy intéztük fáradságunkat, hogy ez lenne első darabja a' Magyar Énekek' Gyűjteményének, mellyet azután folytatni lehetne, ha nyelvünk' ditsőſségét elől-mozdítani kívánó Hazánkfiai a' kezeknél lévő, vagy lakhelyek-béli jobb izlésű Énekeket Vátzra a' Könyv-nyomtató Gottlieb Antal Úrhoz által-kűldeni nem fognak terheltetni.

Vátzon, Aprilis Hónapb. 1803 *Eſztend.*
Igaz ſzívű Hazafiak.[65]

Lássunk néhány kiragadott szempontot! Nagy hangsúlyt kap az elsőség programja: az 1799-es kiadás csak előzmény, de nem része a sorozatnak. Talán azt mások állították össze? A nyomda pályadíjat írt volna ki, s a két győztes pályamunkát (az átfedések kigyomlálása után) egyidejűleg hozták volna forgalomba? Ha így van, vajon melyik kiadványban hirdették meg a pályázatot? Arról sincs tudomásunk, hogy 1803 után bárki verseket küldött volna Vácra, hogy a hasonló kiadványok repertoárját bővítse. Ilyen közelítésben érthető az 1823-as kiadás megmerevedett repertoárja, amely az 1801. évit követi.

Szintén hangsúlyos a nem túl ismert, így feledésre kárhoztatott régebbi könyvekből való tudatos értékmentés – ennek tükrében mégis furcsa a névtelenség, miközben az előszó felsorolja a szerzők többségét. Meglehet, hogy a folytatás épp az ő ellenkezésük vagy akár tiltakozásuk miatt hiúsult meg; minderre azonban csak levéltári kutatások adhatnak választ. Az érzékenység kulcsszava azonban mégis az egykorú irodalmi programok fősodrához közelíti a váci antológiát, annál inkább, mivel az itt közölt újabb versek esetenként folyóiratokban is megjelentek. A sokoldalú magyar nyelv dicsérete éppígy toposznak számít a XVIII. század végi irodalomban, Szirmay Antal a *Hungaria in parabolis* (1804, 1807) 33. §-ában hasonlóképp érvel – V. Károlyra hivatkozva, aki a különböző beszédhelyzetekhez eltérő nyelvet használt, ám mi, magyarok ezt saját anyanyelvünkön tehetjük.[66] Az a verstani mondat, amely a „végezetek" (rímek) meg

65 ÉGY 1803, A2v–A3r.

66 Az irodalmi és közköltészeti példákkal bőven illusztrált nyelvdicsérő „szócikk" modern magyar kiadása: Szirmay Antal, *Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis),* ford.

nem egyezésére vonatkozik, a megengedőbb, kevésbé teoretikus énekvers-prozódia jele; hasonló megjegyzéseket olvashatunk például Pálóczi Horváth Ádám írásaiban.[67] Bár a dallam valóban sokszor áthidalja a rímelés vagy a ritmus döccenőit, e mondatnak teljesebb jelentést adott volna, ha az antológiában kottákat is közölnek – így csak egy képzelt, „privát" előadásra vonatkozik, akárcsak a XVI–XVII. századi énekeskönyvek „metrumszabó" megjegyzései.

III. Az *Énekes Gyüjtemény* hatása

A váci ÉGY-sorozat a korábbi világi nyomtatványokhoz, elsősorban a ponyvákhoz képest igen jelentős, mondhatni: jól mérhető hatással volt a magyar kéziratos verseskönyvekre, illetve a későbbi hasonló kiadványokra. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül néhány szembeötlő példát sorolunk fel.

Elöljáróban egy általános megfigyelés, amely a *Régi magyar költők tára* XVIII. századi közköltészeti köteteinek (I–III.) textológiai munkálatai során született. Láthattuk, hogy az ÉGY fő célja nem a közköltészeti, anonim alkotások népszerűsítése volt, s hogy ez a réteg igen szűk a sorozat műköltői kínálatához képest. E néhány „közdanára", az összes kötet közköltészeti repertoárjára igaz azonban, hogy az itt kiadott változatok fontos, központi helyet foglalnak el az adott szövegcsaládok történetében. Az ÉGY megjelenése utáni variánsok többsége immár e „standard" formához igazodik, közvetlen vagy közvetett másolatnak tekinthető – egyúttal kissé elszürkül, leegyszerűsödik a variálódás. Kivétel ez alól a *Van egy hitvány…,* de ennek is sok későbbi változata rokonítható a váci kiadásával.[68]

Az 1799-es „félkötet" jellegzetes darabjainak kéziratos felbukkanása csak ritkán jár együtt az 1801-es *Második darab* szövegeivel. Voltak tehát olyan olvasók, akiknek csak az 1799-es példány forgott a kezükben; máskülönben jó eséllyel a folytatásból is kimásoltak volna néhány éneket. Az 1803. évi edíció viszont – amely a két előzmény szövegeinek legjavát összesíti – szinte sehol nem érezteti intenzív hatását. Még az 1803-ban újra kiadott verseket is láthatólag a korábbi kötetekből másolgatták, hiszen az utóbb kihagyottak társaságában találjuk őket. Ekkorát változott volna pár év alatt egy nyomtatott versgyűjtemény státusza, vagy ennyire különböző befogadói közösségekben terjedt az 1799-es és 1803-as kiadás?

Vietórisz József, s. a. r. Csörsz Rumen István, Kolozsvár, Kriterion, 2008 (Téka), 72–88.

67 Például a *Magyar Arión* c., kéziratban maradt életmű-válogatásának jegyzetei között; ezek zömének modern kiadása: *Ötödfélszáz énekek…, i. m.* Az énekvers-prozódia egykorú elméleteiről bővebben: Hovánszki Mária, *Magyar nyelvű énekelt (dal-)költészet a 18. századi Magyarországon,* Magyar Zene, 45(2007), 289–342.

68 RMKT XVIII/4, 112/XX. Érdekes, hogy ponyván sose jelent meg, s a két kalendáriumi kiadás is visszhangtalannak számít a nagyon ismert szövegcsalád életében.

Földrajzi szempontból a legközelebbi egykorú forrás egy J. J. F. monogramú pesti verskedvelő személy énekeskönyve 1801-ből. Később Resetka János (Civis Vatziensis, tehát váci polgár),[69] illetve Végh Péter tulajdona lett; ma az előbbi nevét viseli. A kéziratba illesztett betétlapon *Gotlieb Énekei Laistroma* címmel – Stoll Béla szerint az utolsó tulajdonos, Jankovich Miklós[70] kézírásával – egy önálló lista olvasható. Ez talán a datálást is segíthetné, bár a kézirat a listán túl nem tartalmaz konkordanciákat az antológiával. A lista első egysége valójában a *Resetka-ék.* tartalomjegyzéke, két fejezetre osztva: „I. az <zöld> Aranyos Tablás könyvben. Joan Resetka Civis Vaciensis Scripto Pestini 1801. 4o." A „II. az Zőld boritékos Könyvböl. Első, és Második Ének az B. Amadé Lászlónak Házasságrol irtt Versei" egy másik forrás leírását adhatják. (74a) Talán Jankovich úgy tudta, hogy Gottlieb saját kézirata van a kezében?

A szintén Jankovich Miklós nevéhez fűződő *Magyar énekek* (1804)[71] című kézirat azonos repertoárja arra utal, hogy a jeles tudósnak talán saját példánya lehetett a nyomtatványból. Rengeteg érintkező szövegre bukkanunk ugyanis itt az 1799-es kötetből. Az önálló csoportot alkotó Révai-verseken túl például megtalálható lapjain a *Fut az üdő…, Ence, Bence…; Aki nem jár a gonoszok tanácsán…, Jóvoltod, Isten, feljebb ér…; Hold, mely szépen…* és az 1801-ben megjelent *Meg van szívem sebesítve (Egész világ életemet…),* továbbá később, más kézzel az 1799-ben és 1803-ban is kiadott insurgens dal, a *Készülj, szép magyar nemesség* (53a–b).

A literátus közönségből érkező gyors reakciók közé sorolhatjuk Horváth András (Pázmándi Horváth Endre) gyűjteményének szövegeit.[72] A költő-pap legkorábbi datált bejegyzése 1799. június 29., Pest városában (5a). Arra következtethetünk, hogy az ÉGY már ezt megelőzően megjelent – talán éppúgy a tavaszi sokadalomra, mint az 1823-as „utókiadás"? Az 1799-es datálást valószínűsíti az is, hogy a kézirat egy másik, 1800-ra keltezett egységének kezdő oldalain szintén olvashatunk e kötetből származó verseket *(Aki azt kérdezi, hogy hínak engem…; Van egy koszos, tetves, rongyos, vá-vá-város…).*

A Horváth András-féle válogatás elején jobbára Nagy János verseit találjuk. Ezeket kétségkívül átvehette az 1790-es *Nyájas Múzsa*-kötetből is, ám a sorrendjük nem egyezik meg sem az ottanival, sem a vácival.

69 A váci levéltár internetes katalógusa szerint Huszák József 1800-ban és 1802-ben is panaszt tett Resetka ellen a pesti és váci vásáron történt visszaélések miatt. V. 1-c Püspökvác Mezőváros Tanácsának ir. – Tanácsi ir. 8. doboz, 265–277. – http://www.vacarchivum.hu/upload/attachments/36821009e30fffab780950f2fe49ef6c.pdf

70 Jankovich – noha autográf megjegyzése szerint „Ez a könyv az Irónak tudatlansága miatt, tele van történeti és irásbeli Hibákkal." (1a) – a kézirat egy részét lemásoltatta a *Nemzeti Dalok Gyűjteménye* X. kötetébe. Stoll 560. sz.

71 Stoll 573. sz.

72 Stoll 444. sz.

17b	Távozz, álnok, el én tőlem	ÉGY 1799, 68. sz.
17b–18a	Én szegény új polgár	ÉGY 1799, 23. sz.
18a	A farsangi mulatság	ÉGY 1799, 6. sz.
18a	Nosza, legény, a táncba	ÉGY 1799, 56. sz.

A 19b-től egy összefüggő, 17 szövegből álló sorozat következik, amelynek valamennyi darabja az 1799-es váci kötetből való (kettő eredetileg is egymást követi), ráadásul a verscímek zömét is a nyomtatványról emeli át.

19b	Boldogul élhetsz, Licini	ÉGY 1799, 11. sz.
19b	Fortuna szekerén okosan ülj	ÉGY 1799, 26. sz.
19b	Minden az ég alatt mulandóság	ÉGY 1799, 49. sz.
19b	Egek, tekintsétek sorsunkat	ÉGY 1799, 17. sz.
20a	Ne marasszuk, elmehet	ÉGY 1799, 55. sz.
20a	Apám ki volt, nem tudhatom	ÉGY 1799, 4. sz.
20a–b	Királyi mulatság erdőkben sétálni	ÉGY 1799, 44. sz.
20b	Egy kis tarka madár	ÉGY 1799, 18. sz.
20b–21a	Az igaz Messiás már eljött	ÉGY 1799, 3. sz.
21a	Merő bolondság a mostani nagy	ÉGY 1799, 50. sz.
21a	Tenger búknak közepette	ÉGY 1799, 66. sz.
21b	Természetnek csudálatos	ÉGY 1799, 67. sz.
21b	Sirasd meg azt az üdőt	ÉGY 1799, 60. sz.
21b–22a	Szerencsétlen az olyan szív	ÉGY 1799, 61. sz.
22a	Felfogadtam az egekre	ÉGY 1799, 29. sz.
22a	Amíg élek, mindég bánom	ÉGY 1799, 2. sz.
22a–b	Kékes szemű szép enyelgőm	ÉGY 1799, 46. sz.

Két, ponyváról érkezett szöveg után ismét a váci antológia darabjai sorjáznak, de először az 1801-os kötetből. Ez a vers különösen tanulságos. A *Halni mégyek, ah, ne légyek áldozat, kemény egek* (Győri Mihály verse) eredeti címe és témája *Lajos Frantz Kir[álynak] bútsúzása felelet váltással*. Horváth András leírta ezt a címet, majd az elejét áthúzta, s ennyit írt fölé: *Hajnotzi*. Lehet, hogy egyúttal a kivégzett jakobinus jogtudós, Hajnóczy József és kedvese dialógusaként értették a korabeli olvasók? Mindössze hat évvel járunk az összeesküvők lefejezése után… A váci kiadó mindenesetre egy semleges címmel közölte: *Egy halálra ítéltetett Ifjúnak jegyben lévő Mátkájától ſzomorú el-válása*.

A folytatás ugyancsak elgondolkoztató. Itt Faludi Ferenc néhány olyan verse következik, amelyek nem szerepeltek a váci kötetben, például a *Kísztő ének* és a *Nádasdy*. Utánuk *Az ujdon Ujj Politzia* című (vö. ÉGY 1801, 91. sz.) szatirikus vers, amelyet a kortársak Faludi művének tartottak: *Az újdonúj policiát ha kívá-*

nod ü ü ü (24a–b). Ez viszont kissé eltér a vácitól, ahol következetesen *hm hm hm* jelöli az elhallgatott szótagokat. Minden bizonnyal a Révai-féle bővített Faludi-kiadásból (1787)[73] vette át ezeket Horváth a többi Faludi-verssel együtt, esetleg emlékezetből írta át az egyébként egyező szöveget. A folytatás azonban ismét az ÉGY 1799-es kötetét követi, Révai Miklós versei itt is csoportot alkotnak:

24b	Hej, most élem világom	ÉGY 1799, 35. sz.
25a	Titkos indulatja igaz szívemnek	ÉGY 1799, 70. sz.
25a	Száraz berket kaszáltam	ÉGY 1799, 63. sz.
25a	Szapora Margit, hol voltál	ÉGY 1799, 62. sz.
25b	Egy szép bajnok ostromolja	ÉGY 1799, 20. sz.
25b	Nem tudom, ki dicsérne	ÉGY 1799, 58. sz.
25b–26a	Hamis Luca! megjátszottál	ÉGY 1799, 37. sz.
26a–b	Mi kesergő sok gondolat	ÉGY 1799, 53. sz.
26b	Tündér, álnok, gonosz világ	ÉGY 1799, 72. sz.
26b–27a	Különös kincs	ÉGY 1799, 48. sz.
27a	Mi bajod van, én húgocskám?	ÉGY 1799, 54. sz.
27a–b	Bakonyi Jutka, hol valál?	ÉGY 1799, 13. sz.
27b	Ence, Bence, medence	ÉGY 1799, 24. sz.
28a	Aki nem jár a gonoszok tanácsán	ÉGY 1799, 10. sz.
28a–b	Énekeljünk Cipriának, drága kincs	ÉGY 1799, 25. sz.
29a	Felnyitom már bús szívemnek	ÉGY 1799, 28. sz.

Itt két újabb, az ÉGY-ben nem szereplő ének következik, majd a feljegyző láthatóan visszakanyarodik a váci repertoárhoz, s megszakítás nélkül rögzíti őket:

29b	Árva szívem nyögését	ÉGY 1801, 79. sz.
29b–30a	Égek érted, de nem érzed	ÉGY 1799, 21. sz.
30a	Készülj, szép magyar nemesség	ÉGY 1799, 45. sz.

Itt ismét kitérő, majd néhány más érzékeny dal után, meg-megszakítva:

34a	Ó, szívem öröme, miért habozol	ÉGY 1801, 80. sz.
34a–b	Sínlődöm	ÉGY 1801, 44. sz. (variáns)
(…)		
34b	Gyászba borult gondolatim	ÉGY 1801, 52. sz.

73 *Faludi Ferentz' költeményes maradványi. A jegyző könyvvel együtt, Második meg jobbíttatott nyomtatás,* kiad. Révai Miklós, Pozsony, 1787, 91–94. Révai is megjegyzi, hogy csak a hagyomány köti Faludihoz a verset.

(…)		
35a	Én kegyesem olyan beteg	ÉGY 1799, 19. sz.
35a–b	Hold, mely szépen világítsz te	ÉGY 1799, 40. sz.

A gyűjtemény 36a–b lapjain szereplő *Van egy híres hegyes-völgyes vá-vá-város* nem az ÉGY szövegváltozatát követi, s a kézirat további lapjain már nem találunk másolatokat a váci kötetekről.

Szintén az irodalmi körökhöz vezet *S. F. és mások versei* (1804)[74] című, Pannonhalmán őrzött kézirat. A titokzatos monogram minden bizonnyal Szeder Fábián bencés pap-költőt jelöli, aki korábbi diákéveiben Révai Miklós és Kultsár István óráit hallgatta Esztergomban, s 1803-tól tanult Szent Márton hegyén. A gyűjtemény egyik része *Toldalékok, A' mellyek Egy Bizonyos Szerzőnek Versei közűl öszve irattattak 1804ben* címet visel. Ebben a függelékben 13 olyan verset jegyeztek le, amelyek mind az ÉGY 1799-es kiadásából valók, egyező vagy nagyon hasonló címekkel – ahol vannak –, az elején épp szomszédos szövegek:

1.	Hol vagytok, Pegazus, Parnaszszus	ÉGY 1799, 32. sz.
2.	Hív társom, dohányos börböncém	ÉGY 1799, 33. sz.
3.	Egek, tekintsétek sorsunkat	ÉGY 1799, 17. sz.
4.	Gyenge Klorinda	ÉGY 1799, 31. sz.
5.	Ne marasszuk	ÉGY 1799, 55. sz.
6.	Királyi mulatság	ÉGY 1799, 44. sz.
7.	Sirasd meg azt az időt	ÉGY 1799, 60. sz.
8.	Készülj, szép magyar nemesség	ÉGY 1799, 45. sz. [1803, 11. sz.]
9.	Héj, most élem világom	ÉGY 1799, 35. sz.
10.	Szép tavaszi rózsavirág	ÉGY 1799, 64. sz. [1803, 75. sz.]
11.	Nagy Isten! mit tegyek	ÉGY 1799, 59. sz.
12.	Van egy koszos, tetves, rongyos[75]	ÉGY 1799, 75. sz.
13.	Száraz berket kaszáltam	ÉGY 1799, 63. sz.

Szeder Fábiánnak fennmaradt 1829-ben összeállított népdalgyűjtése is, amely Rumy Károly György hagyatékával együtt került be az Akadémiára (Irodalom 8r 206/172/b), s amelyet Erdélyi János felhasznált a *Népdalok és mondák*hoz (1846–1848). Ebben azonban nincs szöveg az ÉGY egyik kiadásából sem.

A XIX. század elejéről a leggazdagabb hatástörténeti forrás az ÉGY repertoárjához a *Thaly-kolligátum* néven ismert, 9 egységből álló gyűjtemény.[76] Nevét

74 Stoll 1168. sz.
75 Változat.
76 Stoll 511. sz.

összeállítójáról, Thaly Kálmánról nyerte, sajnos viszont semmit sem tudunk az egyes füzetkék eredetéről. Az I. egységben (1-2 leveles kéziratokból álló belső kolligátum) XIX. század eleji írásképekkel az alábbi ÉGY-másolatok szerepelnek, az ottani címekkel:

29a–30b	Kékes szemü szép enyelgőm	ÉGY 1799, 46. sz.
51a–b	Az még élek, mindég bánom	ÉGY 1799, 2. sz.

Néhány olyan, az ÉGY 1801. (sőt 1803. és 1823.) évi jellegzetes repertoárjához tartozó darab is szerepel itt, amelyek jelentősen eltérnek a kiadott változattól. Vajon a nyomtatott kötetben olvasható verzió hatására, de egyúttal annak korrekciójaképp vetették papírra ezeket? Ez a megoldás sem lenne meglepő, hiszen a kéziratokban előforduló ponyvamásolatok nem a forrást, hanem a szöveget igyekeznek reduplikálni, tehát a sajtó- és esetenként az értelmi hibákat is javítják.[77]

31a–b	Oh szívem öröme, mit habozol[78]	ÉGY 1801/1823, 80. sz. = 1803, 98. sz.
37b–38b	Ki mit szeret, ha nem szép is	ÉGY 1801/1823, 67. sz. = 1803, 81. sz.
70b	Igyunk egy pohár bort jó	ÉGY 1801/1823, 89. sz. = 1823, 110. sz.

Talán ugyanilyen motiváció áll a *Halni mégyek…* parafrázisának hátterében: *Bálba mégyek, oh, ne légyek Jankovits áldozattya* kezdettel egy invariáns jellegű szöveg is ránk köszön (26a).

A *Thaly-kolligátum* IV. egysége (130a–166b) egy keltezetlen, de ugyancsak a XIX. század első negyedére datálható, zöldes színű papírlapokból fűzött versgyűjtemény. Ennek 51 tételes repertoárja szinte teljesen megegyezik az ÉGY 1799-es kötetével, a verscímek is azonosak; néhány ritkán másolt darab is akad köztük. Az egyetlen kivétel a *Némelyek azt mondják, Dunán túl* kezdetű nyelvi csúfoló (*Dunán-túl,* 134b), de ezt a verset áthúzták – valóban nem szerepel a nyomtatott kiadásban. A fentiek miatt elgondolkoztató, hogy vajon nem fordított-e a helyzet: lehet, hogy nem az ÉGY valamely másolata van a kezünkben, hanem az *Első darab* szerkesztésekor használt szövegforrás…?

130a–b	Boldogul élhetsz, Lycini	ÉGY 1799, 11. sz.
130b–131a	Fortuna szekerén okosan ülj	ÉGY 1799, 26. sz.
131a–b	Hol vagytok, Parnassus	ÉGY 1799, 32. sz.
131b–132a	Természetnek csudálatos[79]	ÉGY 1799, 67. sz.

77 Bővebben: Csörsz Rumen István, Küllős Imola, *A XVIII. századi közköltészet textológiai problémái,* It, 2004/3, 345–355, itt: 351.

78 6 vsz., az ÉGY-től sok részletében eltérő változat.

79 A címben érdekes korrekciót találunk. A másoló eredetileg a nyomtatványtól eltérő *Papi*

132a–b	Minden az ég alatt mulandóság	ÉGY 1799, 49. sz.
132b–133a	Hív társom, dohányos	ÉGY 1799, 33. sz.
133a–134b	Fillis nyugszik mély álomban	ÉGY 1799, 27. sz.
(…)		
135a–b	Egy agglant van Gyöngyös	ÉGY 1799, 16. sz.
136a–b	Egek, tekintsétek sorsunkat	ÉGY 1799, 17. sz.
136b–137b	Gyenge Klorinda	ÉGY 1799, 31. sz.
137b–137/II/a	Ne marasszuk, elmehet	ÉGY 1799, 55. sz.
137/II/a–b	Apám ki volt, nem tudhatom	ÉGY 1799, 4. sz.
138a	Királyi mulattság erdőkben	ÉGY 1799, 44. sz.
138b–139a	Egy kis tarka madár	ÉGY 1799, 18. sz.
139a–140b	Az igaz Messiás már eljött	ÉGY 1799, 3. sz.
140b–141b	Merő bolondság a mostani	ÉGY 1799, 50. sz.
141b–142b	Be kár, be kár nékem a pártát	ÉGY 1799, 12. sz.
142b–143a	Tenger búknak közepette	ÉGY 1799, 66. sz.
143a–144a	Felnyitom már bús szívemnek	ÉGY 1799, 28. sz.
144a–b	Sirasd meg azt az üdőt	ÉGY 1799, 60. sz.
144b–145a	Szerencsétlen az olyan szív	ÉGY 1799, 61. sz.
145b–146a	Én kegyesem olyan beteg	ÉGY 1799, 19. sz.
146a–b	Felfogadtam az egeknek	ÉGY 1799, 29. sz.
146b–147a	Az még élek, mindég bánom	ÉGY 1799, 2. sz.
147a–b	Hat nap van egy hétben	ÉGY 1799, 34. sz.
147b–148a	Csak egyet szeretek	ÉGY 1799, 65. sz.
148a–149a	Héj! most élem világom	ÉGY 1799, 35. sz.
149b	Nosza, legény, a táncba	ÉGY 1799, 56. sz.
150a–b	Távozz, álnok, el én tőlem	ÉGY 1799, 68. sz.
150b–151b	A farsangi mulatság	ÉGY 1799, 6. sz.
151b–152a	Csipkebokor, kormos agyag	ÉGY 1799, 69. sz.
152a–b	Ugye minap, te szép leány	ÉGY 1799, 74. sz.
152b–153a	Köszönöm, hogy hamis voltál	ÉGY 1799, 47. sz.
153a–b	A szerencse változásin tanult	ÉGY 1799, 7. sz.
153b–154a	Azon senki ne építsen	ÉGY 1799, 8. sz.
154a–155a	Van egy koszos, tetves	ÉGY 1799, 75. sz.
155a	Bundás Geci házasodni &c.[80]	ÉGY 1799, 14. sz.
155a–b	Titkos indulatja igaz szívemnek	ÉGY 1799, 70. sz.
155b–156b	A fényes nap már ezután	ÉGY 1799, 1. sz.
156b–157b	Szapora Margit, hol voltál	ÉGY 1799, 62. sz.

Nőttelenség címmel jegyezte le a verset, majd a *Papi* szó kihúzásával és egy *A'* névelő beszúrásával korrigálta.

80 Erre a szövegre csak kezdősora utal. Talán ez is csak szerkesztői jegyzet?

157b–158a	Száraz berket kaszáltam	ÉGY 1799, 63. sz.
158a–b	Nem gondolok szíveddel	ÉGY 1799, 57. sz.
158b–159a	Titkos indulaja igaz[81]	ÉGY 1799, 70. sz.
159a–160a	Démónnak víg barátsága[82]	ÉGY 1799, 15. sz.
160a–161a	Egy szép bajnok ostromolja	ÉGY 1799, 20. sz.
161a	Igaz szív és hív szeretet ritka	ÉGY 1799, 41. sz.
161b	Ha szerető nélkül élnék	ÉGY 1799, 36. sz.
162a	Adná Isten, hogy száz	ÉGY 1799, 9. sz.
162a–163a	Nem tudom, ki dicsírne	ÉGY 1799, 58. sz.
163a–b	Tanuld, asszony, az uradat	ÉGY 1799, 71. sz.
163b–164a	Mint nap gyakor búsulással[83]	ÉGY 1799, 51. sz.

A következő füzetke (167a–198b) az elejét kivéve zömében szintén ÉGY-másolat:

184b–185a	Fortuna szekerén	ÉGY 1799, 26. sz.
185a–b	Minden az ég alatt mulandóság	ÉGY 1799, 49. sz.
186a–187a	Fillis nyugszik mély álomban	ÉGY 1799, 27. sz.
187b–188a	Egek, tekintsétek sorsunkat	ÉGY 1799, 17. sz.
188a–189a	Gyenge Klorinda	ÉGY 1799, 31. sz. (stb.)

Az 1810-es évekből kiugróan magas arányt képvisel a nagykőrösi *Marthon István-ék.* (1818).[84] E kolligátumban szintén egymás után szerepelnek a többségben az 1. kiadásból származó versek. A forrást egyértelművé teszi, hogy itt is *Demonnak vig barátsága* (33b) alakban találjuk a verset, a váci sajtóhiba átvételével. Egy 1810-es évekbeli anonim énekeskönyv[85] repertoárjára ugyancsak erős hatással volt a váci antológia, néhány ritkábban másolt szöveggel is találkozunk, ezúttal nemcsak az 1799-es, hanem az 1801-es kiadásból is. Egy későbbi olvasó piros tollal jelölte meg, hogy szerinte a *Sóhajtozik egy szép nimfa* (13b–14b) Kazinczy Klára verse, holott ez nyilvánvaló tévedés, hiszen a versfők elárulják Sárközy István nevét.[86] Ugyanő tudni véli, hogy a *Honnan jöttél? Debrecenből* (32b–33a) „Székely I-é", de egyelőre a szerzőt máshonnan sem sikerült azonosítani.

81 Az ének mellett: *Nro. 7.* Bár néhány oldallal korábban már feljegyezték, a két változat lényegében azonos. A sorszám nem a nyomtatott kiadásokra utal (sem az 1799-esre, sem a tőle némiképp eltérő, korrigált 1803-asra).

82 Akárcsak a nyomtatott kiadásban, itt is a téves *Démónnak* alakot találjuk *Dámónnak* helyett.

83 A vers végén a záróábra után: *Nro 8.*, ami már egy következő dalra utal, a fenti, egyelőre nem érthető számozással. Szöveg viszont már nincs a füzetkében, mindössze 2 üres lap.

84 Stoll 674. sz.

85 Stoll 684. sz.

86 A valóban verselgető Kazinczy Klára Pálóczi Horváth Ádám nevelt lánya, majd felesége volt, tehát nem rokona Sárközynek.

Meglepő, de még az 1820-as években sem ritkák kéziratainkban az ÉGY szövegei, bár nem az akkor újdonságnak számító 1823-as utókiadás, hanem az 1799-es alapkötet jellemző darabjait másolgatták. Kétségkívül máshonnan is ismerhették ezeket a verseket, ám együttes, tömbszerű felbukkanásuk mindenképp elgondolkodtató – legfeljebb nem a nyomtatvány közvetlen ismeretére utalnak, hanem másod- vagy harmadkézi másolatok. A *Pesti énekeskönyv* (1825)[87] első felében egyáltalán nem találhatók meg a váci kötetek szövegei, azután viszont 26 itteni vers alkot összefüggő tömböt, méghozzá az eredeti címeikkel:

91b–92b	Boldogul élhetsz, Licini	ÉGY 1799, 11. sz.
92b–93a	Fortuna szekerén okosan ülj	ÉGY 1799, 26. sz.
93a–b	Minden az ég alatt mulandóság	ÉGY 1799, 49. sz.
94a	Hív társom	ÉGY 1799, 33. sz.
94a–95b	Fillis nyugszik mély álomban	ÉGY 1799, 27. sz.
96a–b	Egy agglant van	ÉGY 1799, 16. sz.
97a–b	Egek, tekintsétek sorsunkat	ÉGY 1799, 17. sz.
97b–98b	Gyenge Klorinda	ÉGY 1799, 31. sz.
98b–99a	Ne marasszuk, elmehet	ÉGY 1799, 55. sz.
99a–100a	Királyi mulatság	ÉGY 1799, 44. sz.
100a–b	Egy kis tarka madár	ÉGY 1799, 18. sz.
100b–102b	Az igaz Messiás már eljött	ÉGY 1799, 3. sz.
102b–103b	Merő bolondság a mostani	ÉGY 1799, 50. sz.
103b–104b	Be kár, be kár nékem	ÉGY 1799, 12. sz.
104b–105b	Tenger búknak közepette	ÉGY 1799, 66. sz. = 1803, 86. sz.
105b–106a	Természetnek csudálatos	ÉGY 1799, 67. sz.
106a–b	Sirasd meg azt az üdőt	ÉGY 1799, 60. sz.
106b–107a	Szerencsétlen az olyan szív	ÉGY 1799, 61. = 1803, 77. sz.
107b–108a	Felfogadtam az Egeknek	ÉGY 1799, 29. sz.
108a–109a	Amég élek, mindég bánom	ÉGY 1799, 2. sz.
109a–b	Csak egyet szeretek, de titkosan	ÉGY 1799, 65. sz.
110a–b	Készül (!) szép magyar nemesség	ÉGY 1799, 45. sz. = 1803, 11. sz.
111a–112a	Kékes szemű szép enyelgőm	ÉGY 1799, 46. sz.
112b–113b.	Hej, most élem világom	ÉGY 1799, 35. sz. = 1803, 108. sz.
114a–b	Nosza, legény, a táncba	ÉGY 1799, 56. sz.
(…)[88]		
115b	Köszönöm, hogy hamis voltál	ÉGY 1799, 47. sz.

87 Stoll 730. sz.

88 Itt Csokonai Vitéz Mihály *Az utólsó szerentsétlenség* c., *Zokoghat még egy betűcskét* kezdetű verse olvasható, amely nem szerepel az ÉGY kiadásaiban.

Ezt követően záróábrával ér véget a füzet, s a gyűjtemény más szövegekkel folytatódik. Jóval később, másik papíron, de a kéziratban már sokat szerepelt kézírással megörökítették az 1801-es kötet egyik versét is (128b–129a, *Senkit titkod és szándékod;* ÉGY 1801/1823, 7 és 90. sz.; 1803: 8, 111. sz.)

A H. A. monogramú kéziratban ugyancsak sok párhuzamos szövegre lehetünk figyelmesek az ÉGY 1799. évi kötetével (*Készülj, szép magyar nemesség; Felnyitnám már bús szívemnek…; Halni mégyek* stb.).[89]

Egy keltezetlen, de mindenképp a XIX. század első felére datálható *Énekeskönyv-töredék*[90] szintén nagy számú ÉGY-incipitet őriz, köztük ritkábbakat is. Az összeíró előtt egy összekötött 1799/1801-as kötet lehetett, mivel az 1. kiadás szövegeinek elfogytán áttér az 1801-ben közöltekre. Az 1799-es versek ezúttal a kötet sorrendjét követve, egykori sorszámuk növekvő rendjében sorakoznak:

70a–b	Én szegény új polgár	ÉGY 1799, 23. sz.
70b	Ence, Bence, medence	ÉGY 1799, 24. sz.
71a–72a	Hej, most élem világom	ÉGY 1799, 35. sz.[91]
72b	Ne marasszuk, elmehet	ÉGY 1799, 55. sz.
72b–73a	Sirasd meg azt az időt	ÉGY 1799, 60. sz.
73b–74b	Vesznem kell	ÉGY 1799, 76. sz.
75a	[Van egy koszos...] vége	ÉGY 1799, 75. sz.
75a–b	Az őszinte barátság egy ritkán	ÉGY 1801, 2. sz. (1803: 2. sz.)
76a–77a	A szerelem nagy tüzet vet	ÉGY 1801, 38. sz. (1803: 43. sz.)
77b–79b	Az újdonúj policiát	ÉGY 1801, 91. sz. (1803: 112. sz.)
(…)		
83b	Fakadj, piros rózsa	ÉGY 1801, 68. sz. (1803. 82. sz.)

Erdélyi János antológiájának egyik forrása, *Bónisné Pogány Carolin küldeménye* (1840-es évek)[92] szintén bőségesen őriz másolatokat az ÉGY I. kötetéből.

Az értékes antológia hatása tehát egészen a XIX. század közepéig érezhető. A kései másoló-gyűjtő, Kelecsényi József (aki, mint tudjuk, Erdélyi Jánosnak ajándékozta az antológia egyik példányát) ugyancsak rendre megnevezi forrásaként a „Váczi Énekes Gyüjteményt" *Énekvilág* címmel összeírt hatalmas preparátumában, amellyel Erdélyi János *Népdalok és mondák* című antológiájának 1. kötetét (1846) egészítette ki pótlapokon a neki tetsző variánsokkal vagy egyéb dalokkal, egészen 1866-ig.[93]

89 *H. A. énekeskönyve* (1822) Stoll 702. I. darab.
90 Stoll 1383. sz.
91 Az 1803-as kiadás szövegváltozata eltér.
92 MTAK Irodalom 8r. 206/118.
93 Stoll 1409. sz. A gyűjteményről: Gönczy Monika, *Variációk egy témára: Erdélyi János:* Népdalok és mondák *I. – Kelecsényi József kéziratos gyűjteménye a Debreceni Egyetem kéz-*

Végezetül hasonlítsuk össze az ÉGY és a közvetlenül utána kiadott, hasonló profilú nyomtatvány, az *Érzékeny és víg dalok* (1826, 1834) repertoárját! A sárospataki diákok által szerkesztett és kiadott zsebkönyv már egy másik közönséghez szól, mint a századfordulón az ÉGY: zömében a reformkor énekelhető műköltészete tölti meg, de jelentős mennyiségű Csokonai-vers is található benne (az ő kultusza az 1820-as években tetőzött). Az alapötlet, a populáris költészeti antológia viszont a váci kiadványból származhat, s körülbelül azonos az anonim – néhol népies, néhol diákos – közköltészet aránya a repertoár egészéhez képest, mint hajdan a váci kötetben, csak éppen már más dalok divatját tükrözi. A szövegek túlnyomó többsége épp ezért eltér; mindössze az alábbi versek szerepelnek mindkét kiadványcsoportban:

RÚ = *Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye* (Sárospatak, 1826; sorszámmal)
ÉVD = *Érzékeny és Vig Dalok* (Sárospatak, 1834; lapszámmal)

A fényes nap már ezután		
Rejtekezzék felhőben	1799, 1. sz.	RÚ, 30. sz.
Fel-nyitom már bús ſzívemnek	1799, 28. sz.	RÚ, 150. sz.
Fut az üdő, ’s nem ſokára	1799,30. sz.	RÚ, 20. sz. = ÉVD, 60.
Minden az Ég alatt mulandóság	1799, 49. sz.	
	= 1803, 105. sz.	RÚ, 1. sz. = ÉVD, 48.
Hold melly ſzépen világítſz te	1799, 40. sz.	
	= 1803, 60. sz.	RÚ, 125. sz. = ÉVD, 151.
Terméſzetnek tsudállatos meſterségét	1799, 67. sz.	RÚ, 125. sz. = ÉVD, 119.
Boldog, ki Amor’ ölébe		
1801/1823, 33. sz.		
	= 1803, 38. sz.	RÚ, 112. sz. = ÉVD, 113.
Ne kételkedj ſzavaimban	1801/1823, 40. sz.	
	= 1803, 45. sz.	RÚ, 96. sz. = ÉVD, 104.
Áldlak téged ſok ezerſzer	1801/1823, 41. sz.	
	= 1803, 46. sz.	ÉVD, 29.
Tsak sinlődöm! Eſztendeje már	1801/1823, 44. sz.	
	= 1803, 50. sz.	RÚ, 109. sz. = ÉVD, 112.
Gyáſzba borúltt gondolatim!	1801/1823, 52. sz.	
	= 1803, 59. sz.	RÚ, 125. sz. = ÉVD, 139.
Ne kereſs nálam állandóságot	1801/1823, 56. sz.	
	= 1803, 64. sz.	RÚ, 203. sz. = ÉVD, 158.

irattárában = „Et in Arcadia ego”: A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése, szerk. Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005 (Csokonai Könyvtár, 36), 468–480.

Fakadj piros Rózsa!		
Fakadj tsendesen	1801/1823, 68. sz. = 1803, 82. sz.	RÚ, 45. sz. = ÉVD, 175.
Halni megyek. Ah! Ne legyek	1801/1823, 81. sz. = 1803, 100. sz.	RÚ, 81. sz. = ÉVD, 95.

A lista nem túl terjedelmes, s a sárospataki antológia 2. kiadásába kettő már ezek közül sem került be; egy viszont pótlólag igen. Az érintett dalokat máshonnan is ismerhették a szerkesztők, tehát nem kellett a váci antológiából átemelni. Valóban, többnyire eltérnek az itt közölt változattól, tehát nem az ÉGY szolgált forrásul. Indikátorként jelzik azonban egy olyan mű- és közköltészeti hagyomány jelenlétét, divatjának végnapjait, amelyet egy negyedszázaddal azelőtt az ÉGY kötetei erősítettek meg.

*

Esettanulmányomnak (egy készülő monográfia egyik fejezetének) célja az volt, hogy kijelölje egy úttörő jelentőségű antológia szerepét a magyar közköltészet rendszerében. A nyomtatott példányok ritkasága talán nemcsak az idő vasfogával magyarázható. A nehezen hozzáférhető zsebkönyvek szorgos másolatait egyúttal az itt összeszedett versek használhatóságának „közönségszavazataiként" értelmezhetjük. A gyűjtemény negyedszázados kiadástörténete, majd legalább ilyen időtartamú spontán recepciója fontos szabályszerűségekre ébreszthet rá a közköltészeti hagyomány és ízléstörténet világában.